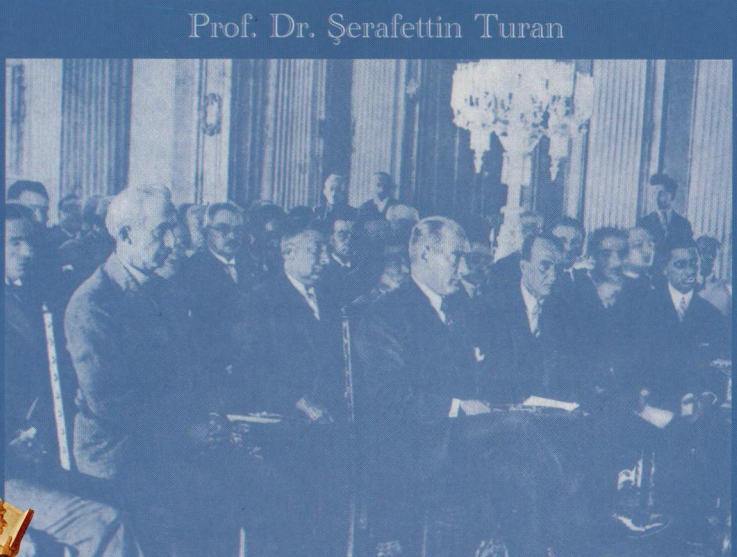
65

Atatürk ve Ulusal Dil

Prof. Dr. Şerafettin Turan

Cumhuriyet

Cumhuriyet'in okurlarına armağanıdır.
Parayla satılmaz.

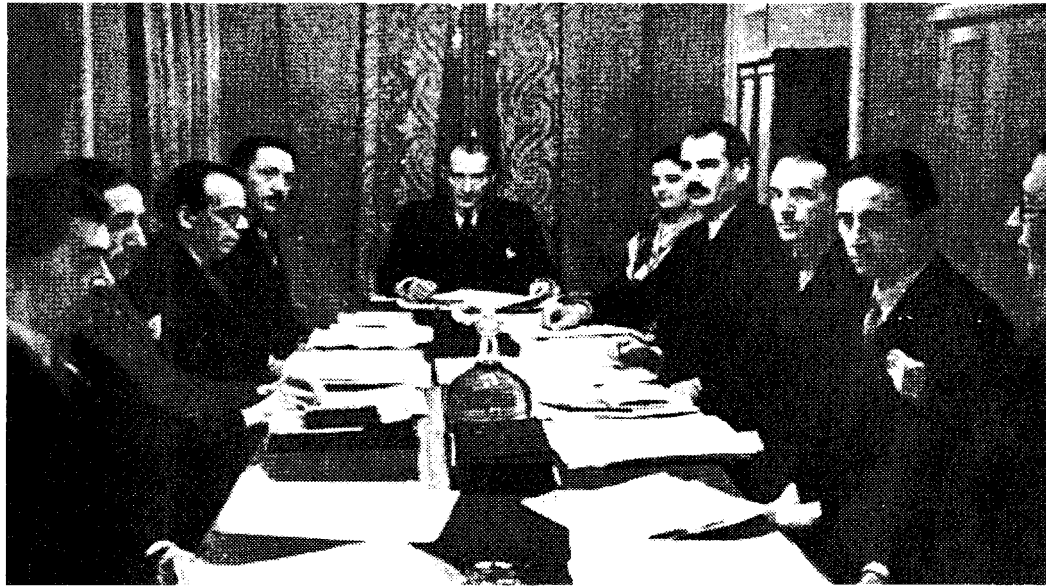
Nurer UĞURLU başkanlığında bir kurul tarafından hazırlanmıştır.

Dizgi - Baskı - Yayımlayan:
Yenigün Haber Ajansı
Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Eylül 1998

ATATÜRK
ve
ULUSAL DİL

Prof.Dr.
ŞERAFETTİN TURAN

Cumhuriyet GAZETESİNİN
OKURLARINA ARMAĞANIDIR.

ATATÜRK DİL ÇALIŞMALARINDAN BİRİNDE
(Soldan sağa) Hasan-Âli Yücel, Celal Sahir Sılan, Ahmet Cevat Emre, Dr. Reşit Galip, Atatürk, Afet İnan, Ruşen Eşref Ünaydın, İbrahim Necmi Dilmen, Dr. Hamid Kosay, Ragıp Hulusi Özden.

İÇİNDEKİLER

I- ULUSAL DİL'E DOĞRU: TÜRKÇE'YE YÖNELME
1- İmparatorluğun son dönemlerindeki durum 9
2- Gereksinme ve dil tartışmaları 10

II- ATATÜRK'ÜN AMACI: ULUSAL DİL VE TÜRKÇE'NİN BİLİM DİLİ OLMASI
1- Mustafa Kemal'de dile karşı ilgi 17
2- Atatürk'ün ulus ve ulusçuluk anlayışı 18
3- Bilim ve kültür alanında bağımsızlık, ulusal eğitimde ulusal dil 21
4- Türkçe'yi yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarma 23
5- Ulusal dili yaratmak 24

III- YÖNTEM VE UYGULAMA
1- Hazırlık evresi 27
a) Dinsel işlerde ulusal dile yönelme 27
b) Ekonomik kuruluşlarda Türkçe kullanılması hakkında yasa 30
c) Dil Kurulu'nun oluşturulması 31
d) Yeni Türk abece'si ve Türkçe 33
e) Dil'de devrimin gündeme girişi 35
2- Araç: Yasa değil, özgürlük içinde örgütlü çalışma, akademi değil dernek 36
3- Yöntem: Evrim değil devrim 48
a) Dilde evrim mi devrim mi? 48

b) Türk Dil Devrimi'nin diğer dil devrimleri arasındaki yeri 53
c) Türkçe öğretimi ve dil uzmanı yetiştirilmesi 54
d) Dil Devrimi'nin değişik boyutları 55
4- Uygulama ve terim sorunu 57
a) Gereksinme ve aydınların tutumu 57
b) Atatürk ve Türkçe terimler 63

IV- SONUÇ 66

ATATÜRKÇÜLÜK 69

YAŞAYAN ATATÜRK 81

ATATÜRK DEVRİMLERİNİN BÜTÜNLÜĞÜ İÇİNDE DİL DEVRİMİ 95

I- ULUSAL DİL'E DOĞRU: TÜRKÇE'YE YÖNELME

1- İmparatorluğun son dönemlerindeki durum:

Dil, hiç kuşkusuz ki insanlar arasında en etkili ve sürekli iletişim aracı ve ulusal kültürü oluşturan ana öğelerden biridir. Böyle olmakla birlikte toplumların konuştukları dillerin, sıkı ilişkide bulunulan diğer toplulukların dillerinin etkisi altında kalması, başka bir deyimle diller arası etkileşim de kaçınılmazdır. Bu açıdan bakıldığında Türkçenin, bir uluslar topluluğu demek olan Selçuklu ve Osmanlı İmparatorlukları dönemlerinde, bir yandan İslam uygarlığının bilim dili kabul edilen Arapça ile sanat-yazın dili sayılan Farsçanın, öte yandan da İtalyancadan başlayarak Fransızcaya değin Avrupa dillerinin etkisi altında kalmasını doğal karşılamak gerekir. Ne var ki giderek baskıya dönüşen bu etki altında Türkçe, benliğini yitirir duruma düşmüş ve kırsal kesimlerdeki halkın konuştuğu kaba bir dil olarak aşağılanmaya başlanmıştır.

Örneğin, Türk egemenliği altındaki toprakların genişliği ve siyasal, askeri güç yönlerinden Batılı araştırıcılarca "Türklüğün büyük yüzyılı" olarak nitelendirilen XVI. yüzyılda, bir Osmanlı tarih yazarının Türkçe söyledikleri, yazı dilinin aldığı biçimi ve aydınların düşüncelerini yansıtması nedeniyle belirtilmeye değer. Yavuz Selim dönemi olaylarını içeren Selimnâme adlı tarihini Arapça yazmış olan Keşfî, kendisinden yapıtını Türkçe yazmasını isteyen bir şaire şu karşılığı verdiğini açıklamaktadır:

"Ayrıca Türk dili iri bir inci tanesi gibi yontulmamıştır ve iç tırmalayıcıdır. O nedenle yeryüzündeki zarif yaratılışlı kişilerce hoş karşılanmamakta, dilde kurallara önem veren kimselerin anlayış ve beğenisine de uygun düşmemektedir. Bu yüzden de kültürlü kimselerin görüşmelerinde dışlanmış ve güzel konuşan kişilerin söyleşilerinde aşağılanmıştır."(1)

İlginç olan, İmparatorluğun parlak günlerinin geride kalıp parçalanmanın başladığı dönemde yabancı dillerin baskısının daha da artması ve o güne değin resmi yazışmalarda da kullanılagelen "ekmek, yağ, ipek, pamuk, kapıcı, mimarbaşı" gibi Türkçe sözcük ve terimlere "nân, revgan, harîr, penbe, bevvâb, ser-mimarân-ı hassa" gibi Arapça - Farsça karşılıklar bulunmasına önem verilmesidir.

2- Gereksinme ve dil tartışmaları

Böylece yazı dili ile konuşma dili, ya da aydınların yeğledikleri ve devlet kuruluşlarında geçerli olan Arapça - Farsça -Türkçe karışımı Osmanlıca ile halkın konuştuğu Türkçe arasındaki uçurum giderek artarken kültürel ve toplumsal gereksinmeler XIX. yüzyılda dilin önemini ve dilde çözüm bekleyen sorunlar bulunduğunu ortaya çıkarmıştı.

İmparatorluk döneminde Türkçenin arılığı ve özelliği korunamadığı gibi dilin egemenlik altına alınan tüm topluluklara ve azınlıklara yayılmasına da hiç önem verilmemişti. Medrese öğretimi Arapçaya dayandırıldığından Türkçe, bilim dili olma niteliğini yavaş yavaş yitirmiş, azınlık okul-

(1) Selim-nâme, Süleymaniye Ktb. Esad Ef., No. 2147, Vr. 11a.

larında ise Türkçeye yer verilmediğinden toplulukların kendi dilleri özendirilmişti.(2)

Artık çağın gereklerini karşılayamayan İmparatorluk kurumlarının yeniden düzenlenmesine başlandığı sırada her alandaki geri kalmışlıktan kurtulabilmek için yeni okullar açmak ve dış dünyadaki bilimsel buluşlarla yapıtları Türkçeye kazandırmak zorunluluğu duyulmuştu. Ancak yeni açılan meslek okulları için Türkçe yazılmış ders kitapları olmadığı, zengin sayılan Osmanlıcanın da bilimsel terimleri karşılamaktan uzak olduğu görülmüştü. Bu yüzden 1827'de açılan Tıp Okulunda geçici de olsa öğretim dili olarak Fransızca kabul edilmişti. Bununla birlikte bu çözüm Türkçeyi yeniden bilim dili olarak ele almak ve bilimsel terimlere karşılık bulmak gereğini gözler önüne sermişti. Devrin padişahı II. Mahmud bu zorunluluğu şöyle dile getirmişti:

"Tıp bilimini tümüyle kendi dilimize alıp gerekli kitapları Türkçe olarak düzenlemeye çalışmalıyız. Sizlere Fransızca okutmaktan benim beklediğim, Fransız dilini öğretmek değildir. Ancak tıp bilimini öğretip yavaş yavaş kendi dilimize almak ve ondan sonra memleketin her yanında Türkçe olarak yaymaktır."(3)

Öte yandan, yazı dilinin aldığı biçim ve içerik, yalnız öz dilleri Türkçe olmayan azınlıkların ve Müslüman olma-

(2) David Kushner, Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu, 1876-1908 Çev: Ş.S. Türet - B. Ertem - F. Erdem, İstanbul, 1979, s. 141 vd.

(3) Padişahın yalınlaştırdığımız bu konuşmasının asıl metni: Osman Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, II, 293.

yanların değil, İmparatorluğun kurucusu Türklerin bile devlet dairelerinde işlerini gördürmelerini ve kendileri için yürürlüğe konulan hükümleri anlamalarını güçleştirmekte idi. Ziya Paşa bu kopukluğu ve anlaşmazlığı ne güzel de saptıyor:

Maliye dairesinden çıkan bir yazıyı yazan okuyabilir; ama elinden yazı alınsa ve yazı konusunu anlatması istense anlatamaz.

"Sorgu yargıcı davalıya, konuşulan Türkçe ile soru sorar ve yanıtlar alır, fakat tutanağını resmi deyimlerle saptar. O biçimdeki tutanağı davalıya okuduğunda davalı, sözlerinin Arapçaya çevrilmiş olduğunu sanarak hiçbir şey anlamaz ve nezaket gereği tutanağın altına mühürünü ya da parmağını basar."(4)

Yine aynı nedenledir ki, Müslüman uyruklular ile Müslüman olmayanlar için eşit kurallar uygulamayı öngören Tanzimat Fermanı'nın başarı şansı üzerinde duran bir Fransız gazetesi konuşulan Türkçe ile yazı Türkçesi arasındaki ayrılıkların giderilmesi ve bunun için de dilin sadeleştirilmesi gerektiğine değiniyordu. (5)

Böylece eğitim ve yönetimdeki etkisi nedeniyle, dilin önemi ve yazı dilinin yalınlaştırılarak gerekli terimlerle zenginleştirilmesi yolunda ilk görüşlerin ortaya atılmasından bir süre sonra, kültürel ve siyasal gereksinmelerden doğan Türkçülük akımı, çok geçmeden Türkçecilik adıyla

(4) Krş. İhsan Sungu, Yeni Osmanlılar ve Tanzimat, Tanzimat I, 843.
(5) Sabri Esat Siyavuşgil, Tanzimat'ın Fransız Efkârı Umumiyesinde Uyandırdığı Tepki, Tanzimat, I, 751

dilde de etken olmaya başlamıştı. Ulusçuluk akımının yaygınlaştığı ve ulusal devletlerin kurulduğu XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yaşamakta olan topluluklar, diğer yardımcı etkenlerin de katkısıyla kendi ulusal devletlerini kurup bağımsızlıklarına kavuşurlarken, imparatorluğu yönetenler ve aydınlar parçalanmayı önleyecek birleştirici yeni öğeler aramaya koyulmuşlardı. Bilindiği gibi bunların büyük kesimi İslamcılık bayrağı altında dine daha büyük bir coşkuyla sarılırlarken, bir bölümü Osmanlıcılık diyerek bütün topluluklardan yeni bir Osmanlı ulusu oluşturmayı, çıkar yol olarak görüyor, içlerinden küçük bir kesimi de Avrupa'daki Türkoloji çalışmalarından öğrendikleri İslam öncesi Türk tarihinden esinlenerek kültürde ve siyasada Türke ve Türklüğe dönmeyi öneriyorlardı.

Bütün bu kültürel ve toplumsal etkenlerin sonucunda yavaş da olsa bir dil bilinci doğuyor, yazı dilini düzeltmek görüşü giderek güç kazanıyordu. İlk Meşrutiyet Anayasası işte böyle bir ortamda hazırlandığı için devletin resmi dilinin ne olacağı konusu da tartışmalara yol açmıştı. Başta II. Abdulhamid olmak üzere kimi yöneticilerin resmi dil olarak Arapçanın kabul edilmesini istemelerine (6) karşın 1876 Anayasasının 18. maddesinde "Osmanlı uyruğunda bulunanların devlet hizmetlerinde çalıştırılabilmeleri için devletin resmi dili olan Türkçe'yi bilmeleri gerekir" hükmü yer almıştı (7).

---

(6) Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, VIII, 403

(7) "Tebaa-i Osmaniyenin, hidemat-ı devlette istihdam olunmak için devletin lisan-ı resmisi olan Türkçeyi bilmeleri şarttır."

Devlet görevi almak için de olsa Anayasa'da resmi dilin Türkçe olduğunun açıkça belirtilmesi önemli bir aşama idi. Bunun arkasından 1877'de yürürlüğe konan Belediyeler Yasası ile belediye meclislerine üye seçileceklerin "Türkçe konuşabilmeleri" zorunlu kılınmıştı (8).

Bu dönemde dile ilişkin yayımlar ve dilin nasıl düzeltileceği yolundaki tartışmalar da giderek yoğunluk kazanıyordu. Hacı İbrahim Efendi gibi kimi aydınlar, Osmanlı deyiminin bir devlet adı olmanın dışında bir dilin de adı olduğu görüşünü savunuyor ve Osmanlıcayı iyi bilmek için Arapça öğrenilmesi gerektiğini belirterek Arapça öğretimin yaygınlaştırılmasını diliyorlardı (9). Buna karşılık, Ziya Paşa, halkın resmi dili anlayamadığını, Arapça ve Farsçanın aşırı biçimde kullanılmasının yersizliğini belirterek açık ve kolay anlaşılır dilin taşrada ve İstanbul halkı arasında yaşadığına dikkatleri çekiyor (10). Ahmet Vefik Paşa da 1876'da yayımladığı sözlüğüne Lehçe-i Osmani adını veriyor ve ayrıca Türkçe sözcüklerle, Arapça ve Farsça asıllı olanlar arasında ilk kez açık seçik ve bilinçli bir ayırım yapıyordu. Yüzyılın sonlarında Şemseddin Sami ise "Dilimizi sadeleştirelim, dilimizi Türkçeleştirelim diye bağırmaktan vazgeçmeyeceğiz" diye yeni bir amaca yönelindiğine işaret ediyordu (11).

---

(8) Meclis'in 18/30 Mayıs 1877 günkü oturumunda yapılan görüşmeler için: Hakkı Tarık Us, Meclis-i Meb'usan, 1293-1877 Zabit Ceridesi, I, 313

(9) Osmanlıcadaki her "20" sözcükten "15"inin arapça olduğunu öne süren İbrahim Efendi, Arapçayı yeni bir yöntemle öğretmek için, Dâru'l-ilm ve't-talim adıyla özel bir okul da açmıştı: David Kushner, 100 vd.

(10) 1868'de Hürriyet'te yayımlanan Şiir ve İnşa başlıklı makalesi.

(11) 1899'da Sabah gazetesinde çıkan Edebiyat-ı müstakbelemiz adlı makalesi (D. Kushner, 109)

İkinci Meşrutiyet dönemine gelindiğinde Türkçülük akımının daha da güçlenip siyasal boyutlar kazanmasına koşut olarak dil çalışmalarının da arttığı ve Türkçecilerin Genç Kalemler ve benzeri dergiler çerçevesinde toplandıkları görülür. 1890'lardan beri ortaya atılan görüşler şöyle özetlenebilir:

Yabancı dillerden sözcükler, alınabilir. Ancak Türkçenin yapısına uymayan Arapça ve Farsça kurallardan ve tamlamalardan vazgeçmek gerekir. Osmanlı yazınına yapay olarak giren ve yaygın biçimde kullanılmayan yabancı sözcükler de bırakılmalıdır. Dilde alıkonulacak bütün yabancı kökenli sözcükler ise yalnızca Türkçedeki anlamlarıyla kullanılmalıdır.

Bununla birlikte yalınlaştırmanın boyutları ve korunacak yabancı sözcüklerin ölçüsü söz konusu olduğunda, düzenleme ve düzeltmeden yana olanlar arasında da önemli görüş ayrılıkları göze çarpmakta idi. Örneğin, önceleri Necib Âsım'ın sonraları Ziya Gökalp'in temsil ettiği bir kesim, yalnızca Türkçenin yalınlaşıp uygar bir ulusun dili durumuna gelmesini ister ve bunun için Arapça ve Farsça kökenli sözcükleri kullanmaya devam etmede bir sakınca görmezlerken, Şemseddin Sami, "Hepimiz yalnız Türkçe sözcükler arayıp bularak bugün alışılmış olan Arapça, Farsça ya da yabancı sözcükler yerine onları kullanmaya çalışmalıyız. Olanak bulunursa yabancı sözcükleri hiç kullanmamada birbirimizle yarışmalıyız" diye, yalınlaşmanın ötesinde bir özleşmeyi savunuyordu." (12)

(12) 1890'lardaki dil tartışmaları ve Necib Âsım ile Şemseddin Sami'nin görüşleri için: D. Kushner, 111 vd.

II- ATATÜRK'ÜN AMACI: ULUSAL DİL VE TÜRKÇENİN BİLİM DİLİ OLMASI

1- Mustafa Kemal'de dile karşı ilgi

Osmanlı aydınları arasında dil tartışmalarının giderek arttığı bir dönemde öğrenimini tamamlayan ve ulusal her konuyla yakından ilgilenip geleceğe dönük tasarımlarını olgunlaştıran Mustafa Kemal'in daha Birinci Dünya Savaşı yılarında Türkçe'nin özleşmesi sorununa eğildiğini görüyoruz. XVI. Kolordu Komutanı olarak Silvan'da bulunurken, anı defterine 10 Aralık 1916 günü için şunları yazmıştı:

"...Yemekten evvel Emin Bey'in Türkçe Şiirler'i ile Fikret'in Rübab-ı Şikeste'sinden aynı konuda bazı parçalarını okuyarak bir karşılaştırma yapmak istedim. İkisi de başka başka güzel. Ancak Türkçe olanda da, diğerinde de aynı derecede Arapça, Farsça sözcükler var. Başkalık, biri parmak hesabı, diğeri değil!" (13)

Bu satırlar Atatürk'ün "Ulusal Şair" sanı verilen Mehmet Emin Yurdakul'un Türkçe Şiirler adını taşıyan şiirlerinde bile yer alan Arapça, Farsça sözcükleri fazla bulduğunu ve dolayısıyla daha o dönemde yazı dilimizde Türkçe sözcükler kullanılmasından yana olduğunu açıkça göstermektedir.

---

(13) Atatürk'ün bu yazdıklarında yalnızca birkaç sözcük bugünkü Türkçeye göre yalınlaştırılmıştır. Asıl metin için bk. Şükrü Tezer, Atatürk'ün Hatıra Defteri, Türk Tarih Kurumu yayınlarından, Ankara, 1972, s. 86

2- Atatürk'ün ulus ve ulusçuluk anlayışı

Dil, ulusu ve ulusallığı belirleyen öğelerden biri olduğuna göre Atatürk'ün Türk ulusunu ve Türk ulusçuluğunu nasıl tanımladığını ve dilin bu tanımlar içerisindeki yerini göz önünde tutmamız gerekir. Çünkü özellikle ulusçuluk konusunda birçok kişinin kendilerine göre birer tanım yapıp içeriğini de saptadıktan sonra bunu Atatürk'e bağlamaya çalıştıkları görülmektedir. Oysa Atatürk, ortaokullarda ders kitabı olarak okutulmak amacıyla 1931 yılında Bn. Âfet (İnan) imzasıyla yazılan Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabının ulus (millet) bölümünü doğrudan doğruya kendisi hazırlamış ve orada Türk ulusunu anlatırken:

"Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir" tanımını yapmıştır. (14)

Bundan sonra Türk ulusunu oluşturan "6" etken arasında "Dil Birliği"nin de büyük rol oynadığını vurgulayan Atatürk, Türkçeyi nasıl değerlendirdiğini şöyle belirtmektedir:

"Türk ulusunun dili Türkçedir. Türk dili dünyada en güzel, en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir. Onun için her Türk dilini çok sever ve onu yükseltmek için çalışır. Bir de Türk dili, Türk ulusu için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk ulusunun geçirdiği bunca tehlikeli durumlarda, ahlâkının, geleneklerinin, anılarının, çıkarlarının, özetle, bugün kendi ulusallığını yapan her şeyin dili aracılığıyla ko-

(14) Âfet İnan, Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları, TTK yay. Ankara, 1969, s. 18, 351

runduğunu görüyor. Türk dili, Türk ulusunun kalbidir, belleğidir." (15)

Yine Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabında Atatürk, Türk ulusçuluğunu da şöyle tanımlamıştı:

"Türk ulusçuluğu, ilerleme ve gelişme yolunda ve uluslararası ilgi ve ilişkilerde, bütün çağdaş uluslara koşut ve onlarla uyumlu olarak yürümekle birlikte, Türk sosyal toplumunun ayırıcı niteliklerini ve başlıbaşına bağımsız olan kimliğini saklı tutmaktır." (16)

Türk ulusunu ayırt edici nitelikler, özellikler arasında da dil öncelik taşımaktadır. Gerçekten de Atatürk, bu ulusçuluk tanımına uygun olarak dili "ulusallığın en belirgin özelliklerinden biri olarak değerlendirmektedir:

"Türk demek dil demektir. Ulusallığın çok belirgin özelliklerinden birisi dildir. Türk ulusundanım diyen insanlar, her şeyden önce ve ne olursa olsun Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan, Türk ekinine, topluluğuna bağlılığını öne sürerse buna inanmak doğru olmaz." (17)

Dilin ulusal olması, hiç kuşkusuz ulus denen topluluğu oluşturan bireylerin konuşmada ve yazıda kullanacakları ve birbirlerini anlamada güçlük çekmeyecekleri bir nitelik kazanması demektir. Bu da yazı dili ile konuşma dili

(15) Yalınlaştırdığımız bu sözlerin aslı için bk. Ek. 1

(16) "Türk milliyetçiliği, terakki ve inkişaf yolunda ve beynelmilel teması ve münasebetlerde, bütün muasır milletlere muvazi ve onlarla bir ahenkte yürümekle beraber, Türk içtimai heyetinin hususi seciyelerini ve başlıbaşına müstakil hüviyetini mahfuz tutmaktır." (Âfet İnan, Medeni Bilgiler... 25).

(17) Mustafa Baydar, Atatürk Diyor ki, İstanbul, 1960, s. 44

arasındaki büyük ayrılığın olabildiğince ortadan kaldırılmasını gerektirir. İmparatorluk yerine ulusal yeni Türk Devleti'nin kurulduğu yıllarda dilde Türkçülük konusunu işleyen Ziya Gökalp, konuşma dilinin yazı dili durumuna getirilmesini önererek şöyle diyordu:

"Türkiye'nin ulusal dili İstanbul Türkçesidir; bunda kuşku yok! Fakat İstanbul'da iki Türkçe var: Biri, konuşulup da yazılmayan İstanbul lehçesi, diğeri, yazılıp da konuşulmayan Osmanlı dilidir. Acaba ulusal dilimiz bunlardan hangisi olacaktır?..

İstanbul'da yazı dilinin konuşma diline dönüşmesine olanak yok... Tutalım ki, bir dizi zorlayıcı yasalarla İstanbul halkı bu şaşılası yazı diliyle konuşmaya başlamış olsaydı bile, yine bu yazı dili gerçekten ulusal dil olamazdı... Bu durumda yalnız bir seçenek kalıyor: Konuşma dilini yazarak yazı dili durumuna getirmek." (18)

Bu noktadan yola çıkan Atatürk, dilde devrim çalışmalarının içerisinde bulunan Falih Rıfkı Atay'ın belirttiği gibi, "dilde Türkçeciliği devlete mal" edecek ve 'zengin, güzel ve ulusal Türkçe"nin oluşmasını isteyecektir. (19) Çünkü onun amacı, o dönemdeki dil çalışmalarına katılan A. Dilaçar'ın deyimiyle, "Ulusal dilin benliğini ortaya çıkarmak, onunla övünmek, onu işlemek, anlamayı ve anlaşmayı kolaylaştırmak" idi.(20)

---

(18) Gökalp'ın günümüz Türkçesine aktardığımız bu görüşü için Türkçülüğün Esasları, İstanbul, 1958, s. 77 vd.

(19) Çankaya, İstanbul 1969, s. 479

(20) Atatürk ve Türkçe, Atatürk ve Türk Dili, Türk Dil Kurumu yay., Ankara, 1963, s. 52

3- Bilim ve kültür alanında bağımsızlık, ulusal eğitimde ulusal dil

Atatürk, Türkçenin ulusal nitelik kazanmasını aynı zamanda ulusal bağımsızlığın da bir gereği olarak görmekte idi. Bağımsızlığı bir bütün olarak kabul eden ve tam bağımsızlık ilkesini benimseyen Atatürk, Kurtuluş Savaşı ve Lausanne Antlaşması ile elde edilen siyasal bağımsızlığın ekonomi ve kültür alanında da sağlanması gerektiğine inanıyordu. O'na göre ulusal bağımsızlık ancak böyle tamamlanabilecekti. Nitekim daha Cumhuriyetin ilanından önce 19 Eylül 1923'te İstanbul Edebiyat Fakültesi'nin (21) kendisine Onursal Profesörlük sanı vermesi üzerine gönderdiği telgrafta bu sorunu özellikle vurgulamıştı:

"Türk kültürünün ekseni olan fakülteniz onursal profesörlüğüne seçilmemden ötürü kurulunuza teşekkür ederim. Eminim ki ulusal bağımsızlığımızı bilim alanında fakülteniz tamamlayacaktır. Bu şerefli ilerlemenin gerçekleşmesini üstlenmiş olan topluluğunuz arasında bulunmak, bence onur vericidir." (22)

Atatürk'ün değişik biçimlerde de olsa birçok kez yinelediği bu görüşü, onun tarih ve dil çalışmalarının başlıca nedenlerinden biri olmuştur. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun da belirttiği gibi; "Atatürk, bu çabasıyla ulusal kurtuluş mücadelemizin ikinci bir dönemini açmıştır. Bu mü-

(21) O zamanki adıyla Darülfünun Edebiyat Medresesi.

(22) Asıl metin: Şemsettin Günaltay, Atatürk'ün Tarihçiliği ve Fahri Profesörlüğü, Belleten, 10, 1939, s. 273 vd.

cadelenin birinci dönemi siyasal ve ekonomik bağımsızlığımızla sonuçlanmıştır. İkinci dönemin amacı kültürel bağımsızlığımızdır. Bunu elde etmedikçe, yani Türk ulusu çağdaş uygarlık dünyasının bilim ve kültür alanında bir Dumlupınar Zaferi kazanmadıkça uygar uluslar sıralanmasındaki yüksek yerine geçemeyecektir..." (23)

Kültürel bağımsızlık içerisinde dilin de bağımsız olması gerekirdi ve uluslararası ilişkilerde öz benliğini bulmuş zengin bir Türkçe yer alabilirdi. Atatürk, yeni Türk abece'sinin kabulünden sonra 1 Kasım 1928'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yeni çalışma dönemini açış konuşmasında bunu şöyle dile getirmişti:

"Büyük Millet Meclisi'nin kararıyla Türk harflerinin kesinlik ve yasallık kazanması, bu memleketin yükselme uğraşında başlıbaşına bir geçit olacaktır.

Uluslar ailesine, aydın, yetişmiş bir ulusun dili olarak elbette girecek olan Türkçeye bu canlılığı kazandıracak olan Üçüncü Büyük Millet Meclisi, yalnız sonsuzluğa varacak Türk tarihinde değil, bütün insanlık tarihinde seçkin çehre olarak kalacaktır." (24)

Öte yandan, yeni Türk Devleti'nin izleyeceği eğitim, Ulusal Eğitim, ulusal eğitimin dili de Ulusal Dil olmak zorundaydı. 22 Eylül 1924'te Samsun'da öğretmenlerle konuşmasında eğitimi, amaç ve içerik yönünden Dinsel, Ulusal ve Uluslararası diye "3"e ayıran Atatürk, Ulusal Kurtuluş

(23) Atatürk, İstanbul, 1971, s. 94

(24) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (Kısaltma: Sd), 1, 359

Savaşı'ndan doğan ulusal devlette izlenecek eğitim türünün Ulusal Eğitim olacağını belirttikten sonra şöyle devam etmişti:

"Ulusal eğitimin ne demek olduğunu bilmekte artık hiçbir kuşku kalmamalıdır. Bir de, ulusal eğitim temel olduktan sonra, bunun dilini, yöntemini, araçlarını da ulusallaştırma zorunluğu tartışma götürmez." (25)

4- Türkçeyi yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarma

Ulusal dilin bağımsızlığı, dilin kendine özgü niteliklerini koruması ve yabancı baskısından kurtulmuş olması demektir. Bir bakıma kaçınılmaz olan dillerarası etkileşimin çok ötesinde, yabancı dillerin ağır baskısı altında benliğini yitirmiş olan Türkçenin bu durumdan kurtulması için büyük bir silkinme, büyük bir çaba gerekli idi. Bunun nasıl gerçekleştirileceği yolunda görüşlerin ortaya atıldığı dönemde Sadri Maksudi Arsal da, Türk Dili İçin adlı yapıtıyla kendi görüşlerini sergilemişti. Atatürk bu yapıt için 2 Eylül 1930'da kendi el yazısıyla yazdığı değerlendirmede, aslında zengin bir dil olan Türkçenin yeniden bu niteliğini kazanması için izlenecek ilkeyi açık seçik belirlemişti:

"Ulusal duygu ile dil arasında bağ çok kuvvetlidir. Dilin ulusal ve zengin olması, ulusal duygunun gelişmesinde başlıca etkendir. Türk dili, dillerin en zenginlerindendir; yeter ki bu dil bilinçle işlensin.

(25) Esas metin: SD, II, 198

Ülkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk ulusu, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır." (26)

5- Ulusal dili yaratmak

Çeşitli nedenlerle dilin ulusçuluk ve ulusalcılık içerisindeki önemli yerini belirtmeye çalışan Atatürk, ulus yaşamında ulusal dilin egemen olması gerektiğine de dikkati çekmekten geri kalmamıştı. Bursa'daki gericilik olayından sonra 6 Şubat 1933'te Anadolu Ajansı ile yayımlanan demecinde sorunun içyüzünün din değil, dil olduğunu açıkladıktan sonra, "Kesin olarak bilinmelidir ki, Türk ulusunun ulusal dili ve ulusal benliği bütün yaşamında egemen ve asıl kalacaktır" demişti. (27)

O tarihten kısa bir süre sonra Türkçenin özleşmesi yönündeki çalışmalarından ötürü İstanbul'daki Milli Türk Talebe Birliği'ne yönelik kutlama yazısında, "öz dil"i "ulusal ülkü"ye giden bir yol olarak nitelemişti:

"Ulusal ülküye ulaştıran öz dil yolunda durmadan şaşmaz büyük adımlarla yürümeye verdiğiniz değerden dolayı sizi överim. Yürekten sevgiler çocuklarım." (28)

Ulusal dil, "öz dil"e dayanacağından, dili ulusallaştırmak için halkın konuştuğu öz Türkçeden yararlanmak kadar doğal bir şey olamazdı. Bu yüzdendir ki Türk Dili Tetkik Ce-

(26) Atatürk'ün kaleminden çıkan metin: Ek, 2
(27) Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, IV, 554
(28) 27 Mayıs 1933 günlü telgraf: göst. yer.

miyeti adı ile kurulan Türk Dil Kurumu'nun 26 Eylül 1932'de toplanan ilk Kurultayını açan Başkan Samih Rıfat, bu gereksinimi ve olanağı vurgulamak gereğini duymuştu:

"Dilimizi ulusallaştırmak ve halka yaklaştırmak için bizim yararlanacağımız kaynaklar bütün dünya dillerinden çoktur. Elimizde kim bilir kaç yüzyıllık bir ana dil, her türlü yeteneği ve birçok lehçeleriyle girişimlerimize yardım edecektir. Her şeyde olduğu gibi, sevgili halkımızla dilde de birleşeceğiz. Tutacağımız yol, bilim ve deneme yoludur." (29)

İşte yıllardan beri ortaya atılan bütün bu görüşlerin ve süregelen tartışmaların ışığı altında toplanan Birinci Dil Kurultayı'nda seçilen Yönetim Kurulu, Atatürk'ün başkanlığında yaptığı oturumdan sonra Dil Devrimi'nin amacını saptamakta güçlük çekmemişti. 17 ekim 1932'de yayımlanan bildiride şöyle denilmişti:

"1- Türk dilini ulusal kültürümüzün eksiksiz bir anlatım aracı durumuna getirmek,

- Türkçeyi çağdaş uygarlığımızın önümüze koyduğu bütün gereksinmeleri karşılayacak bir yetkinliğe erdirmek,

2- Bunun için, bugün yazı dilinden Türkçeye yabancı kalmış öğeleri atmak.

Halkçı bir yönetimin istediği biçimde, halk ile aydınlar arasında nitelikçe ayrı iki dil varlığını ortadan kaldırmak.

Ana öğeleri öz Türkçe ulusal bir dil yaratmak (30)

---

(29) Birinci Türk Dili Kurultayı, İstanbul, 1933, s. 10

(30) Çok az sözcüğünü yalınlaştırdığımız bu önemli bildirinin metni için bk. Türk Dili, 3 (1933).

Açıkça görüldüğü gibi bu bildiri, Dil Devrimi'nin amacının belirtilmesinden de öte, bu amaca ulaşabilmek için izlenecek yolun da bütün boyutlarıyla saptanması demekti.

III- YÖNTEM VE UYGULAMA

1- Hazırlık evresi:

Türk toplumunu çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmayı amaçlayan Atatürk'ün giriştiği devrim hareketlerinin aslında bir bütün olduğu, ancak bunların tümüyle bir anda uygulamaya konulmayıp belirli bir diziye göre ve sorunların konuya mal edilip görüşlerin ortaya çıkmasını sağlayacak bir hazırlık döneminden sonra değişik alanlarda uygulamaya geçildiği bilinmektedir. 1870'lerde ortaya çıkan "dili düzeltme", Türkçeye yönelme konusu, Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarında daha da önem kazanarak dil alanında devrimi gerektiren bir sorun durumuna gelmiş ve oldukça uzun bir hazırlık döneminden sonra 1932 yılında Dil Devrimi'ne girişilmişti.

a- Dinsel işlerde ulusal dile yönelme

İslamiyetin yayılma dönemlerinde Kur'an dili ve bilim dili olarak kabul edilen Arapça, yazı dili üzerindeki etkisini Osmanlıca denilen yapay bir dil biçiminde sürdürürken, Türkçe konuşan halk üzerindeki etkisi daha çok ezan, namaz, hutbe vb. gibi dinsel görevlerin yerine getirilmesi sırasında yoğunlaşmıştı. Halk, anlamadığı Arapçaya biraz da kutsal bir dil gözüyle baktığı için, bu durum yüzyıllardır dini kendi çıkarlarına ya da siyasete araç yapmak isteyenler için de en büyük bir dayanak olmuştu. Bu nedenle

Atatürk daha Kurtuluş Savaşı yıllarından başlayarak tapınmada halkın anlayacağı bir dilin, Türkçenin kullanılmasına büyük önem vermiştir. 1 Mart 1922'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üçüncü toplanma yılını açarken:

"Camilerin kutsal minberleri, halkın din ve ahlak yönünden beslenmesine en yüce, en verimli kaynaklardır. Bundan ötürü camilerin ve mescitlerin minberlerinden halkı aydınlatacak ve uyaracak kıymetli hutbelerin içeriklerinin halkça anlaşılmasını sağlamak, Şeriye Bakanlığı'nın önemli bir görevidir. Minberlerden halkın anlayabileceği dille ruh ve beyine seslenmekle Müslüman kişinin bedeni canlanır, beyni arılaşır, imanı kuvvetlenir" (31) diye, ibadet yerlerinde Türkçe kullanılmasının gerektiği yolunda ilk işareti vermişti.

Bu konuda ilk uygulamayı da yaparak Hatiplere örnek olmak isteyen Atatürk, 7 Şubat 1923'te Balıkesir'de Paşa Camii'nde minbere çıkarak Türkçe bir hutbe okuduktan sonra sorulan bir soruya yanıt verirken şöyle devam etmişti:

"Hutbeden amaç, halkın aydınlatılması ve doğru yolun gösterilmesidir, başka şey değildir. Yüz, iki yüz, dahası bin sene önceki hutbeleri okumak, insanları bilgisiz ve aymazlık içinde bırakmak demektir. Hutbeyi okuyanın ne olursa olsun halkın kullandığı dili kullanması gerekir. Geçen yıl Millet Meclisi'nde verdiğim bir söylevde demiştim ki, 'Minberler halkın beyinleri, vicdanları için bir verimli-

(31) SD, I, 231.

lik kaynağı bir nur kaynağı olmuştur.' Böyle olabilmesi için minberlerde yankılanacak sözlerin bilinmesi ve anlaşılması ve teknik ve bilimsel gerçeklere uygun olmasa gerekir. Hatiplerin siyasal, toplumsal ve uygarlık durumlarını her gün izlemeleri zorunludur. Bunlar bilinmezse halka yanlış düşünceler aşılanması yoluna gidilir. Bundan ötürü hutbeler tümüyle Türkçe ve çağın gereklerine uygun olmalıdır. Ve olacaktır." (32)

Bunu izleyen 1924 yılında Halifeliğin kaldırılmasına koşut olarak öğretimin birleştirilmesi yasasının yürürlüğe konularak medreselerin kapatılması, Arapçanın etkisinin azalarak Türkçenin güç kazanmasına yardım etmişti.

Hutbelerin Türkçeleştirilmesinden sonra Atatürk'ün Kuran'ın Türkçeye çevrilmesi sorununa eğildiğini görüyoruz. Öylesine ki 1925 Kasım'ında o dönemdeki adı Gazi Kız Nümune Mektebi olan bugünkü Atatürk İlkokulu'na "dikkatle okunması" dileğiyle Türkçe bir Kuran armağan etmişti. (33) Beliren kimi duraksamalar karşısında Kuran'ın yeni bir çevirisinin yapılmasını emretmekten de geri kalmamıştı. (34)

Dinsel görevlerin yerine getirilmesinde Türkçe kullanılması yolundaki girişimlerin bir büyük halkasını da Ezan'ın Türkçe okunması oluşturmuştu. Atatürk'ün buyruğu ile 1932 başlarında yapılan birkaç denemeden sonra

(32) SD, II, 96.

(33) Bu armağan Kuran adı geçen ilkokulda bulunmaktadır (Halil İbrahim Öztürk'ün, 9 Haziran 1980 günlü Milliyet'te çıkan mektubu).

(34) Mart 1930.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 18 Temmuz 1932 günlü yazısı üzerine, namaza çağrıdan başka bir niteliği olmayan ezan tüm ülkede Türkçe okunmaya başlanmıştı. (35).

b- Ekonomik kuruluşlarda Türkçe kullanılması hakkında yasa.

Dil Devrimi'nden önce ulusal dil Türkçeyi güçlendirmek ve yaygınlaştırmak amacıyla yapılan önemli girişimlerden biri de, 10 Nisan 1926 gün ve 805 sayılı bir yasa ile, ekonomik kuruluşlarda Türkçe kullanılmasının zorunlu tutulmasıdır. Türk uyruklulara ait şirket ve kuruluşların Türkiye sınırları içerisindeki her türlü işlem, sözleşme, haberleşme, hesap ve defterlerini Türkçe olarak tutmalarını zorunlu kılan söz konusu yasa, yabancı şirketlerin ve kuruluşların da Türk kuruluşları ve Türk uyruklularla olan işlemlerinde Türkçe yazışmalarını öngörüyordu. 1 Ocak 1927 tarihinde yürürlüğe girecek olan bu hükümlere uymayanlar, ağır para cezasının dışında, ticaret yerinin geçici olarak kapatılması ve dahası ticaret yapma hakkının alınması cezasına çarptırılacaktı. (36)

---

(35) Ezan 1932'den 1950'ye kadar Türkçe okunmuştu. Ne yazık ki 1950 seçimlerinden sonra 6 Haziran 1950 gün ve 5665 sayılı yasa ile bundan vazgeçilerek Arapça ezana dönülmüştür. 27 Mayıs 1960 yönetiminin her nedense bunu değiştirememesi ayrıca düşündürücüdür.

(36) Bugün de yürürlükte bulunan, ancak uygulanması konusunda titiz davranılmayan "9" maddelik bu yasa metni: Sicill-i Kavanini, c- 341-26, s. 492 vd.

c- Dil Kurulu'nun oluşturulması.

Türk Dil Kurumu'nun kurularak dil sorununun belirli bir amaç doğrultusunda ve belirli bir izlence ile ele alınmasına kadar geçen hazırlık döneminde en büyük atılımlardan biri de, 1926'dan başlayarak Dil Heyeti adıyla anılan bir Dil Kurulu'nun oluşturulmasıdır.

1926'da kabul edilen Milli Eğitim Bakanlığı Kuruluş Yasası'nda Dil Heyeti adı verilen bir kurul oluşturulması da öngörülmüştü. Yasanın görüşülmesi sırasında söz alan Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati bununla güdülen amacı şöyle belirlemişti.

"Türkiye'de dil sorunu önem taşımaktadır. Henüz nasıl yazmak gerektiği hakkında ortak kanaatimiz yoktur. Onun için bugün var olan dilimizi incelemek, ulusumuza bir sözlük hazırlamak için Dil Kurulu'na gereksinme vardır. Memleketimizde bulunan uzmanları toplayacağız. Dilimizi düzeltmek için ne yapmak gerekirse önlem alacağız." (37).

Bu, kurulacak Dil Kurulu'nun Türkçenin düzeltilmesi ve düzenlenmesi sorununu ele alacağını gösteriyordu. Ne var ki bütçede gereken ödeneğin ayrılmış olmasına karşın böyle bir kurul oluşturulup çalışmalara başlanamamıştı. aradan oldukça uzun bir süre geçtikten sonra "Abece" devriminin ele alındığı 1928 baharında "9" üyeli bir Dil Ku-

(37) Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının, Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri (Kısaltma: MESD) I, 355.

rulu kurulmuştu. 23 Mayıs 1928 günü oluşturulan ve gene Dil Heyeti adı verilen bu kurulda "3" milletvekili (Falih Rıfkı Atay, Ruşen Eşref Ünaydın, Yakup Kadri Karaosmanoğlu), "3" eğitimci (Emin Erişirgil, İhsan Sungu, Fazıl Ahmet Aykaç) ve "3" dil uzmanı (Ragıp Hulûsi Özden, Ahmet Cevat Emre ve İbrahim Grandi Grantay) görev almışlardı.

Dil Encümeni ya da Alfabe Encümeni diye de anılan bu kurul (38) yeni harflerin kabul edilmesinden sonra dağıtılmayarak 5 Aralık 1928 günlü Bakanlar Kurulu kararı ile Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmış ve yeni üyelerle genişletilmiştir. Türkçe yazım kurallarının saptanması ile Türkçe Sözlük'ün ve bir dilbilgisi yapıtının hazırlanması gibi dille ilgili ana görevleri üstlenen kurul, eski çalışmaları hızlandırarak önce 25.000 sözcüklü bir İmlâ Lûgatı (Yazım Kılavuzu) yayımlamıştı. Bundan sonra bir Türk Sözkitabı'nın (Sözlük) hazırlanmasına karar verilmiş ve Türkçeyi kavramlar yönünden zenginleştirmek amacıyla "2" ciltlik Larousse Universel'in çevrilmesine başlanılmıştı. Dilbilgisi alanında da birkaç yapıt yayımlayan Dil Kurulu, çalışmalarını 1931 yılına kadar sürdürmesine karşın belirli bir yöntem saptanamaması ve üyeler arasındaki görüş ayrılıkları yüzünden beklenen etkinliği gösterememişti. Bu nedenle ödeneğinin kesilmesi yoluna gidilmiş ve

(38) Kurul, biri yazı öbürü de dilbilgisi üzerinde incelemeler yapmak üzere "Elifba" (Abece) ve "Gramer" diye "2"ye ayrılmıştı. Bunlardan birincisi Dil Heyeti, ikincisi de Dil Encümeni adlarını kullanmışlardır (Türk Dil Kurumu'nun 40 Yılı, Ankara, 1972, s. 35)

1931 Temmuzu'nda çalışmaları sona ermişti. (39) Bununla birlikte dil devriminde karşılaşılacak sorunların belirginleşmesi ve dilin düzeltilmesi ve düzenlenmesi konusunun kamuya mal edilmesi yönlerinden Dil Kurulu küçümsenemeyecek bir hizmet görmüştü.

d- Yeni Türk Abece'si ve Türkçe,

Yeni bir Abece'nin kabul edilmesi, Türkçenin özleşmesi ve gelişmesi yolunda kuşkusuz ki en büyük dönemeçlerden biridir. Yeni harflerin saptanması için oluşturulan kurula Dil Heyeti adının verilmesi bile, Abece sorununun aslında bir dil sorunu olduğunu göstermekte idi. Özellikle Atatürk yeni Abece'nin okuma yazmayı kolaylaştırıp bilimsel ve teknik çalışmaları hızlandırmanın yanıbaşında Türkçenin güzelliğini ve zenginliğini göstermeye yarayacağına da inanıyordu. 8 Ağustos 1928'de ünlü Sarayburnu konuşmasında bu inancını:

"Bizim uyumlu, zengin dilimiz, yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Yüzyıllardan bu yana kafalarımızı demir çerçeve içinde bulundurarak anlaşılmayan ve anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak, bunu anlamak zorundasınız. Anladığınızın belirtilerine yakın gelecekte bütün dünya tanık olacaktır. Buna kesinlikle inanıyorum." (40) diye açıklamıştı. Yeni Abece'nin yasallaşma-

(39) Dil Heyeti için Bk: Hamit Zübeyir Koşay, Atatürk ve Dilimiz, Atatürk ve Türk Dili, TDK yay. Ankara, 1963, s. 137-140; F. Rıfkı Atay, Çankaya, 468; Mahmut Goloğlu, Devrimler ve Tepkileri, Ankara, 1972, s. 250.

(40) Metin: SD, II, 251

sından sonra 1 Kasım 1928 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantısı yılını açarken bunu bir kez daha belirtmişti. (41)

Gerçekten de yeni Türk Abece'sinin kabul edilmesi, Türkçenin özleşmesi ve Türkçe sözcüklere önem verilmesi yolunda büyük bir aşama olmuştu. Yeni bir Türkçe Sözlük hazırlamak amacıyla 17 Şubat 1929'da Ankara'da düzenlenen toplantıda konuşan Başbakan İsmet İnönü, yabancı dillerin etkisinde kalan Türkçenin durumunu "sınırları açık bir yurt"a benzetmiş ve gerekli önlemler alınmazsa böyle Batı kaynaklı sözcüklerin dile dalacağına dikkati çekmişti. Bununla birlikte konuşmanın asıl özelliği, Başbakan'ın o güne değin alışılmamış öz Türkçe sözcükler kullanması idi:

"Türkçemizde Söz Kitabı: bizim çok yüzlükten beri sezdiğimiz bir eksiktir. En nihayet bu eksik de tamamlanmak için Cumhuriyet yaşayışına kavuşmayı beklemiştir. Acı ile anmalıyız ki, şimdiye kadar dilimiz, sınırları açık bir yurt kalmıştır. Bu yurdun içine girmek suçsuz bir dalış idi. Daha fena ve acıklı olan, vatan çocuklarının bu dalmayı kendilerinin arayıp özlemesidir. Bir dilin sınırları Söz Kitabı ile çevrilip çerçevelenir... Türk dilinin sözlerine şimdiye kadar alışılandan başka biçimde yüz verirken eğer anlatışları bir an evvel doğrulamazsak dilimiz çok

(41) Metin: SD- I, 345

tehlikelere açık bırakılmış olacaktır... Eski Şark sözlerinin kaplayışından kurtulmadan, yeni Garp sözlerinin düşüncesiz ve ölçüsüz dalışına uğrayacağız..." (42)

Bu ortamda yazı dilinden yabancı söz dizimi kurallarının çıkarılması için büyük bir çaba gösteriliyordu. Bu durumu göz önüne alan Tekirdağ Milletvekili Celal Nuri, Meclis içtüzüğündeki deyimlerin de yalınlaştırılması için bir öneride bulunmuştu. Ancak o sırada yeni bir Türkçe Sözlük hazırlıklarının sürdürüldüğü belirtilerek dilde birliği sağlayabilmek amacıyla konunun bu sözlüğün bitimine ertelenmesi kararlaştırılmıştı. (43)

e- Dil'de devrimin gündeme girişi

Türkçe konusunda süregelen tartışmalar ve sürdürülen çalışmalar bu evrede artık Dilde Devrim sorununu gündeme getirmişti. Daha 1928'de Ahmet Cevat, Vakit gazetesinde yayımladığı bir yazı dizisini Muhtaç Olduğumuz Lisan İnkılâbı Hakkında Bir Kalem Tecrübesi adını verdiği bir yapıtta toplamıştı. 1930 Ağustosu'nda da Milli Eğitim Bakanlığı, Türkçenin temiz, açık ve kesin bir yapıya kavuşturulması ve terimce zenginleştirilmesi için neler yapılması gerektiğini saptamak amacıyla Türkçe öğretmenlerini bir toplantıya çağırmıştı. Bakan Cemal Hüsnü Taray toplantıyı

(42) İ. İnönü'nün "Ünlü Efendiler!" diye başlayan bu ilginç konuşması için bk. Mahmut Goloğlu, a.g.y., 263-265

(43) A.g.y., 266

açış konuşmasında Harf Devrimi'nden sonra sıranın dilde devrime geldiğini şöyle belirtmişti:

"Harf Devrimi'yle dilimizi içine çekip batıracak büyük bir hendeği atladık. Şimdi sıra dilimizin de bu devrim gereklerine yanıt vermesine kaldı." (44)

O günlerde yayımlanan Sadri Maksudi Arsal'ın Türk Dili İçin adlı yapıtı, terim olarak dilin "ıslah"ını yani düzenlenmesini önermekle birlikte bu "ıslah", içeriği yönünden bir devrim demekti. Ve Atatürk, bu yapıt aracılığı ile dilde devrimin ana ilkesi olan Türkçenin yabancı diller boyunduruğundan kurtarılması kararını vermişti.

2- Araç: Yasa değil, özgürlük içinde örgütlü çalışma, akademi değil, dernek:

Uluslaşma dönemi olan Kurtuluş Savaşı yıllarında yeni bir görüşle ele alınan ve ulusal bilincin doğmasına koşut olarak oldukça yaygınlaşan dil çalışmaları, 1930'larda düzenli ve planlı bir biçime henüz kavuşamamıştı.(45) Dil Kurulu çalışmalarında da görülen dağınıklığı ve verimsizliği gidermek için yeniden örgütlenmek, amacı doğru ve kesin olarak saptamak ve o amaca ulaşmaya yarayacak aracı seçmek artık zorunlu olmuştu.

Atatürk'ün Türk Genel Devrimi diye adlandırdığı bütünü oluşturan değişik alanlardaki devrimlerin çoğu birer

(44) MESD, I, 35 vd.

(45) Dr. Kâmile İmer'in çok açık olarak belirttiği gibi, aslında her dil devrimi, toplumların uluslaşma dönemine rastlamakta ve ulusal bilincin kazanılmasıyla düzenli bir biçim almaktadır: Dilde Değişme ve Gelişme Açısından Türk Dil Devrimi, TDK Yay. Ankara, 1976, s. 32

yasa ile yürürlüğe konmuş ya da düzenlenmişti. Yeni Abece'nin kabul edilmesinde de yasa yoluna başvurulmuştu. Ne ki Türkçenin özleşmesi ve gelişmesi demek olan dilde devrim için özel bir yasa çıkarma olanağı yoktu. Çünkü dil, toplumdaki bütün bireyleri ilgilendiren ana bir öğe olmanın dışında, bir sözcük sorunu, dilbilgisi sorunu ve yazım sorunu idi. Buyurucu ya da yasaklayıcı olan yasa hükümleriyle vatandaştan herhangi bir sözcüğü kullanmasını ya da kullanmamasını istemek düşünülemezdi. Bu nedenle sorun, ulusal dil olan Türkçeyi konuşan halkın da katkısını sağlayabilecek yeni bir örgütlenmeye gidilerek çözümlenebilirdi.

Bu örgütün ne olması gerektiği konusunda ise başlıca "2" seçenek vardı. Kimi Batı ülkelerinde olduğu gibi bir Dil Akademisi kurulması, ya da özel bir kurum oluşturulması. XV. yüzyıl İtalya'sında birer bilim, yazın ya da sanat derneği olarak etkinlik gösteren Akademiler İtalya'dan sonra en geniş biçimde Fransa'da yayılmıştı. Başbakan Richelieu'nün bu derneklerden birini 1635'te Académie Française adıyla resmi bir kuruluş durumuna dönüştürmesi Akademilerin bundan sonraki gelişmelerinde yeni bir aşama olmuştu. Académie Française Fransız dilinin gözetilmesi ile görevlendirilirken onun yanıbaşında değişik bilim ve sanat dallarıyla uğraşan akademiler de kurulmuştu. Dil ve yazın açısından bakıldığında, kimi ülkelerde dile ilişkin sorunlarla uğraşmak amacıyla Fransa'yı andırır Akademiler kurulurken birçok ülkede de eskiden kurulmuş olan dil dernekleri çalışmalarını sürdürmüş, ya da yeni dernekler oluş-

turulmuştu. Dikkati çeken önemli ayrılık, dil akademilerinin genellikle özleşmiş, gelişmiş ve fazla sorunu bulunmayan ulusal dillerin korunmasında daha etkili oldukları, ulusal dillerini oluşturmak ya da anadillerini özleştirmek durumunda bulunan ülkelerde ise, özel ve özerk derneklerin daha olumlu sonuçlar almış olmalarıydı. Nitekim Alman dilinin özleşmesi ve Macaristan'daki büyük dil devrimi, bu amaçla kurulan dernekler aracılığı ile sonuçlandırılmıştı.(46)

Türkiye'de Fransız Akademisi'ne benzer bir dil akademisi kurulması daha Tanzimat döneminde söz konusu edilmiş, üstelik uygulamaya bile geçilmişti. Encümen-i Dâniş adıyla 1851'de kurulan ilk Dil ve Yazın Akademisi, ne yazık ki bir etkinlik gösteremeden, kimi üyelerinin yetersizliği, görüş ayrılıkları ve siyasal etkilerden kurtulamaması gibi nedenlerle on yıl içerisinde dağılıp gitmişti.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ulusal dilin oluşması, Türkçenin özleşmesi sorununa ilişkin olarak bir dil akademisi gene tartışma konusu olmuştu. Başbakan İsmet İnönü, 7 Kasım 1925'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı bir konuşmada böyle bir akademinin kurulacağından bile söz etmişti:

"Ulusal kültürle ilgili girişimlerden olarak, bu yıl bir dil akademisi, kültür açısından Türk dili üzerinde asıl gö-

(46) Geçen yüzyılda Almanya'da ve Macaristan'da gerçekleştirilen dil devrimleri için: Alman ve Macar Dillerinde Özleşme, TDK yay. Ankara, 1972: J. Eckmann, "Macar Dil Devrimi" Türk Dili Belleten, 1948, seri: III, s. 11-31

revleri yerine getirecek gerçek uzmanlardan oluşan bir akademi kuracağız."(47)

Ancak akademi kurulması, bir karar ve yasadan da öte bir olanak ve gereksinme sorunu idi. 1925'ler Türkiyesi'nde olanaklardan çok olanaksızlıklar ağır basıyordu. Bu nedenle Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati, bir dil akademisi kurulması önerisine karşı çıkmış, Millet Meclisi'ndeki konuşmasında bunun gerekçelerini de şöyle açıklamıştı:

"Dilbilgisi, yazım, sözlük, terim sorunlarının nasıl bir karmaşa içinde bulunduğu hepimizce bilinmektedir. Bu karmaşaya bilimin uyarmasıyla bir son verilmeyecek olursa, on yıl sonra birbirimizi anlamakta güçlüğe uğrayacağımızdan korkulur. Bu gibi sorunların çözümü ilerlemiş ülkelerde akademyalara verilmiştir. Bundan dolayı, bizde de niçin Akademya kurulmuyor gibi bir soru akla gelebilir. Şunu önceden söyleyelim ki, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ayırıcı niteliklerinden biri de, gösterişten uzak oluşudur. Yapamayacağımız işlere girişmek, bilimin yaygınlaştırılması görevini üstlenmiş bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na yaraşır bir hareket olamaz. Uluslararası dünyada yetkisi tanınacak bir akademya kurma olanağını bulmuş olsaydık bir kuruluşa girişmekte hiç duraksamazdım. Fransız Akademisi'nin yapmakta olduğu bilimsel hizmetleri biliyoruz. Rus Akademyası'nın kültür dünyasında en önemli yeri olduğunu biliyoruz. Bunları bilmekle birlikte, gücümüzü hesaba

(47) Asıl metin: MESD, I, 351

katmadan böyle büyük bir işe girişmenin atakça davranmak olacağına inanıyorum. Elli, altmış yıl önce bizde kurulmuş Encümen-i Dâniş'in sonunu her zaman göz önünde bulundurmak gerekir."(48)

Hükümetin bir dil akademisi kurma önerisini kabullenmemesine karşın basında bu konudaki tartışmalar sürmüştü. Sadri Maksudi Arsal da 1930'da yayımladığı yapıtında "Türkiye için bir dil akademyası gerekliliği"ni savunuyor ve oluşturulmuş bulunan Dil Kurulu'nun bir akademi düzeyine çıkarılmasını diliyordu.(49)

Bütün bu öneriler, 1932 yılına gelindiğinde dilin özleşmesi ve gelişmesi konusunda akademilerin gördüğü ve görecekleri görevlerin Atatürk'çe çok iyi bilindiğini ve konunun kamuoyuna da mal edilmiş olduğunu göstermektedir. Böyle olmakla birlikte Atatürk dilde devrimi gerçekleştirecek örgüt olarak bir dil akademisi yerine, tarih çalışmalarında olduğu gibi, dernek niteliğinde bir kuruluşu yeğlemişti. Bunda da dile ilişkin sorunların resmi bir devlet kuruluşu olacak akademi içerisinde değil de, siyasal etkilerin dışında kalabilecek geniş kadrolu bir dernek çatısı altında daha özgürce tartışılabileceğine ve ulusal dilin yalnız uzmanların çalışmalarıyla değil, halkın büyük katkısı ve desteğiyle oluşturulabileceğine olan inancı en büyük etken olmuştu. Üstelik dil çalışmalarını yönetecek böyle bir derneğin kurulmasına karar verildiği akşam Çankaya'daki top-

(48) Konuşmanın tümü: A.g.y. I, 425

(49) Sadri Maksudi Arsal, Türk Dili İçin adlı yapıtında dil akademilerinin görevleri hakkında oldukça ayrıntılı bilgiler vermekteydi (s. 443-450).

lantıda dil akademisinden yana olan Sadri Maksudi Arsal'ın da bulunması,(50) akademi ve dernek arasındaki seçimin çok açık bir biçimde yapıldığını kanıtlamaktadır. Ve Atatürk'ün "Öyle ise Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti gibi bir de ona kardeş dil cemiyeti kuralım. Adı Türk Dili Tetkik Cemiyeti olsun" biçiminde özetlediği karar gereğince, o gece yapılan hazırlıklardan sonra ertesi 12 Temmuz 1932 günü İçişleri Bakanlığı'na yapılan başvuru ile dil çalışmalarını yönetecek olan dernek kurulmuştu.

Türkçenin o dönemdeki söz dağarcığına göre derneğin Türk Dili Tetkik Cemiyeti diye saptanan adı, 1936'da toplanan Üçüncü Kurultay'da Türk Dil Kurumu olarak değiştirilmiştir.

Türk Dil Kurumu yalnızca dilcilerden oluşan bir uzmanlar kurulu niteliğinde düşünülmemişti. Dilde özleşme ve gelişme onu konuşan ve yazan her kesimdeki ve düzeydeki vatandaşların desteği ve katkısı olmadan gerçekleşemeyeceği için dernek, uzmanların yanı başında, bu desteğe olanak sağlayacak biçimde her isteyen vatandaşa açık tutulmuştu. Bu nedenle ilk kurultayca kabul edilen tüzükte "Kendisinde yasal nitelikler bulunan her Türk, derneğe üye olabilir" diye çok açık bir hükme yer verilmiş ve ayrıca Birinci Kurultaya katılan "710" kişi kurumun doğal üyesi kabul edilmişti. (51) Atatürk'ün başkanlığında yapılan 1936 tüzük değişikliğinde bu madde daha da genişleti-

(50) Ruşen Eşref Ünaydın, Türk Dili Tetkik Cemiyeti Kurulduğundan İlk Kurultaya Kadar Hatıralar, Ankara, 1933 s. 5

(51) Birinci Kurultayca kabul edilen ilk tüzüğün 9. maddesi

lerek, "Kurumun çalışma kollarına seçilenler, kurum üyeliğini de almış olurlar" hükmü eklenmişti.(52) Dil konusunda her kesimden vatandaşları etkin duruma getirmeye yönelik bu düşünce doğrultusundadır ki, 26 Eylül 1932'de Dolmabahçe Sarayı'nda toplanan ilk Kurultay'dan önce yayımlanan bildiride, "Kadın, erkek her Türk yurttaş Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin üyesidir. Kendini kurultaya çağrılmış saymalıdır" denilmişti.(53)

Derneğin gerçek kurucusu olan Atatürk, bunun koruyucu başkanlığını da üzerine almıştı. Hazırlanan tüzüğün 1. maddesinde, "Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in yüksek koruyucu başkanlığı altında, 12 Temmuz 1932'de, Türk Dili Tetkik Cemiyeti adlı bir dernek kurulmuştur" deniliyordu. Üçüncü Kurultay'da yapılan değişiklikle bu madde "Ulu Önder Atatürk'ün kutlu eliyle ve onun yüce Kurucu ve Koruyucu Genel Başkanlığı altında..." biçimini almıştı.

Atatürk'ün Türk Dil Kurumu ile ilgisi, yalnızca onun kurucusu ve tüzükte yer alan koruyucu başkanı olmakla kalmamış, bir üye gibi, dahası her üyeden daha çok, dil çalışmalarına doğrudan doğruya katılmak, onları yönlendirmek, dil devrimini gerçekleştirmek ve vasiyetnamesi ile kurumun gelecekteki çalışmalarına olanak sağlamak biçimlerinde yaşamının son günlerine dek sürmüştür.

Bir dernek çatısı altında özgürce tartışmalarla varıla-

(52) Üçüncü Kurultayca değiştirilen ana tüzüğün 6. maddesi (Üçüncü Türk Dil Kurultayı, İstanbul, 1937, s. 485

(53) R. E. Ünaydın, a.g.y. s. 17

cak sonuçların uygulama alanına konabilmesi, dilde devrimin kısa sürede umulan amaca ulaşabilmesi için devletin bu çalışmalara destek olması da gerekli idi. Bu yüzdendir ki dildeki özleşme ve gelişmenin öğretim kurumları aracılığı ile genç kuşaklara ve topluma mal edilmesi için Milli Eğitim Bakanı ile dernek yönetimi arasında bir ilişki kurma yoluna gidilmişti. İlk düzenlenen Tüzükte Milli Eğitim Bakanı'nın kurumun onursal başkanı olması öngörülmüşken, 1936'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başbakan ve Genelkurmay Başkanı, Onursal Başkanlıklara getirilirken, Milli Eğitim Bakanı doğrudan doğruya kurumun başkanı yapılmıştı.(54)

Öte yandan Atatürk, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yeni toplantı yıllarını açış konuşmalarında Türk Dil Kurumu çalışmalarına ayrı bir yer ayırarak dil devrimine ve kurumun işleyişine verdiği önemi belirtmenin dışında, Meclisin, hükümetin ve kamuoyunun ilgisini ve desteğini sürdürmesine büyük özen göstermişti.

Dil devriminin belirli bir programla ele alındığı ve Dil Kurumu'nun kurulduğu 1932 yılının 1 Kasım konuşmasında Atatürk Meclis kürsüsünden tüm devlet örgütüne şöyle seslenmişti:

"Türk dilinin, kendi benliğine, aslındaki güzellik ve zenginliğine kavuşması için, bütün devlet örgütümüzün dikkatli, ilgili olmasını isteriz."(55)

(54) Kurumun ilk tüzüğünün 4. maddesine göre, Milli Eğitim Bakanı "Onursal Başkan" iken, 1936'da yapılan değişiklikte "Türkiye Kültür Bakanı Türk Dil Kurumunun başkanıdır" (Md. 5) hükmü getirilmişti.

(55) SD.I, 332.

Aradan "2" yıl gibi kısa bir süre geçtikten sonra ulusal dilin oluşması ve Türkçenin özleşmesi yolunda elde edilen olumlu veriler karşısında sevincini ve geleceğe güvenini saklayamayan Atatürk, bunu dile getirmekten çekinmemişti:

"Kültür işlerimiz üzerine, ulusça gönüllerimizin titrediğini bilirsiniz. Bu işlerin başında da, Türk tarihini doğru temelleri üstüne kurmak, öz Türk diline değeri olan genişliği vermek için candan çalışmakta olduğunu söylemeliyim. Bu çalışmaların, göz kamaştırıcı verimlere ereceğine şimdiden inanabilirsiniz."(56)

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1 Kasım 1936'da yeni toplanma yılını açış konuşmasında Atatürk'ün Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu çalışmalarından söz ederken, bu kurumların "Ulusal akademiler" durumuna getirilmesi yolunda bir tümce kullanması, O'nun birer dernek olarak kurduğu bu iki kurumun klasik birer akademiye dönüştürülmesini dilediği biçim de yorumlanmakta ve bir tür "vasiyet"i kabul edilerek dil kurumu yerine bir dil akademisi kurulması için çaba harcanmaktadır. Oysa Atatürk'ün söz konusu konuşmaları ile ölümüne değin süren diğer konuşmaları ve eylemleri bir bütün olarak ele alındığında, bir akademi eğiliminin geçici olduğu ve bu yoldaki isteklerin O'nun gerçekleşmemiş bir dileği üzerine dayandırılmasına olanak bulunmadığı kolayca anlaşılır.

Atatürk, 1936'da kurumların çalışmalarını şöyle anlatmıştı:

(56) 1 Kasım 1934 TBMM'nin toplantı yılını açış konuşması: SD. I, 377.

"Başlarında kıymetli Milli Eğitim Bakanımız bulunan Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu'nun, her gün yeni gerçek çevrenleri açan sağlam ve sürekli çalışmalarını övgüyle anmak isterim. Bu iki ulusal kurulun, tarihimizin ve dilimizin, karanlıklar içinde unutulmuş derinliklerini, dünya kültüründeki analıklarını kabul edilmemesine olanak bulunmayan bilimsel belgelerle ortaya koydukça, yalnız Türk ulusu için değil ve fakat bütün bilim dünyası için dikkat ve uyanışı çeken kutsal bir görev yapmakta olduklarını güvenle söyleyebilirim... Birçok Avrupalı bilginin katılmasıyla toplanan son Dil Kurultayı'nın ışıklı sonuçlarını doğrudan doğruya görmüş olmakla çok mutluyum. Bu ulusal kurumların az zaman içinde, ulusal akademiler durumunu almasını dilerim."(57)

Salt bu sözler üzerinde durulduğunda, çalışmalarından övgü ile söz edilen kurumların ileride birer Akademi'ye dönüştürülmesinin Atatürk'ün dileği olduğu anlamı çıkartılabilir. Ancak, eğer Atatürk bu konuda kesin kararlı olsaydı, 1936 Kasımı'ndan 10 Kasım 1938'e kadar geçen iki yıllık süre içerisinde bunu gerçekleştirebileceğini, hiç olmazsa çalışmaları başlatabileceğini ya da en azından düzenlediği "Vasiyetnâme"sinde buna değinebileceğini unutmamak gerekir. Oysa Atatürk kendisinin kurucu ve koruyucu başkanı bulunduğu ve eylemli başkanlığını da Milli Eğitim Bakanının yaptığı kurumların birer akademiye dönüştürülmesi için hiçbir girişimde bulunmamıştır. Hükümetçe bu-

(57) Asıl metin: SD, I, 387.

nu öngören bir yasa tasarısı hazırlanmadığı gibi kendisinin bütün toplantılarına katıldığı 1936 Kurultayı'nda akademi konusunda hiçbir öneri ve görüşme olmamış ve Kurultay'dan sonra da kurum yöneticilerine bu yolda bir buyruk ya da öneri iletilmemiştir.

Üstelik 1937 ve 1938 yıllarındaki Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantılarını açış konuşmalarında Atatürk Akademi sözcüğünü anmaksızın kurumların sürdürdükleri çalışmalarını yine övgü ile belirtmekten geri kalmamıştır:

"Türk Tarih ve Dil Kurumlarının Türk ulusal varlığını aydınlatan çok değerli ve önemli birer bilim kurumu niteliğini aldığını görmek, hepimizi sevindirici bir olaydır."(58)

1937'de söz konusu iki kurumun birer "bilim kurumu" durumuna yükseldiklerini sevinerekten vurgulayan Atatürk, hasta yatağında yazdığı ve başbakanın 1 Kasım 1938'de Millet Meclisi'nde okuduğu en son söylevinde de şunları dile getirmişti:

"Türk Tarih ve Dil Kurumlarının çalışmaları övgüye değer kıymet ve nitelik göstermektedir...

Dil Kurumu, en güzel ve verimli bir iş olarak türlü bilimlere ilişkin Türkçe terimleri saptamış ve böylece dilimiz, yabancı dillerin etkisinden kurtulma yolunda köklü adımını atmıştır.

(58) Metin: SD, I, 402.

Bu yıl okullarımızda öğretimin Türkçe terimlerle yazılmış kitaplarla başlamış olmasını, kültür yaşamımız için önemli bir olay olarak belirtmek isterim."(59)

Bu sözler, 1930'da Türkçenin "yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarılması" buyruğunu veren Atatürk'ün ulusal dil konusunda "8" yıl içerisinde alınan sonuçlardan ötürü duyduğu kıvancın bir belirtisi idi.

Öte yandan Atatürk, 26 Eylül'de kutlanan Dil Bayramları nedeniyle Türk Dil Kurumu Genel Sekreterliği'ne gönderdiği telgraflarda, kurumun bir dil akademisine dönüştürülmesinden hiç söz etmeksizin yalnızca teşekkürlerini ve başarı dileklerini iletmiştir. Örneğin bunların sonuncusu olan 27 Eylül 1938 günlü telgrafında: "Dil Bayramı nedeniyle bana karşı gösterilen temiz duygulardan çok duygulandım. Teşekkür eder, verimli çalışmalarınızda sürekli başarılar dilerim" demekle yetinmiştir.(60)

Bütün bunların dışında, önemli olan bir başka nokta da, kurucusu olduğu kurumların kendinden sonra da çalışmalarını sürdürebilmeleri için Türkiye İş Bankası'ndaki parasının ve pay belgitlerinin yıllık gelirlerinin, kimi kişilere verilecek aylıkların dışındaki büyük kısmının Türk Tarih ve Dil Kurumları arasında bölüştürülmesini dileyen Atatürk'ün Vasiyetname'sinde hiçbir önkoşul koymamasıdır. Gerçekten de O'nun, ölümünden "66" gün önce kendi öz-

(59) Asıl metin: SD, I, 411.

(60) Sadi Borak-Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Tamim ve Telgrafları, V, Ankara, 1972, s.198.

1937 Dil Bayramı telgrafı da aynı içeriktedir: A.g.y. 196.

gür kararı ile düzenleyip 5 Eylül 1938'de Beyoğlu VI. Noterliği'ne teslim ettiği Vasiyetname'sinin 6. maddesinde şöyle denilmekteydi:

"Her sene nemadan mütebaki miktar yarı yarıya Türk Tarih ve Dil Kurumlarına tahsis edilecektir.

K. ATATÜRK."

Eğer Atatürk, söz konusu kurumların birer Akademi'ye dönüştürülmelerinde kesin kararlı olsaydı, Vasiyetname'siyle yaptığı bağışı bu yoldaki bir önkoşula bağlamaktan çekinmeyecekti. Bütün bunlar yıllardır sürdürülen ve son aylarda yoğunlaştırılan Dil Akademisi girişimlerinin Atatürk'e dayandırılmak istenmesinin doğru bir değerlendirme olmadığını göstermekte ve siyasal amaç taşıdığını kanıtlamaktadır.

3- Yöntem: Evrim değil devrim

a- Dilde evrim mi, devrim mi?

XIX. yüzyılın sonlarında Osmanlıca-Türkçe üzerine başlayan tartışmalar ve yapılan araştırmalar, aydınları dilin düzenlenmesi, düzeltilmesi gerektiği noktasına getirmişti. Aydınların birçoğu bu zorunlulukla birleşirlerken, düzenlemenin nasıl yapılacağı ve boyutlarının ne olacağı konusunda değişik görüşleri savunuyorlardı. Böylece Türkçenin yabancı dillerin baskısından kurtarılmasını, dilin düzeltilmesini isteyen "reformcular", zamanla evrimciler ve devrimciler diyebileceğimiz iki kesime ayrılmışlardı. Bunlar-

dan birinciler, Türkçenin yapısına uymayan Arapça ve Farsça dilbilgisi kuralları ile sözdiziminden vazgeçilmesini ve halkın kullanmadığı, yaygınlaşmamış bulunan yabancı kökenli sözcüklerin atılmasını yeterli buluyor, yaygınlaşmış sözcüklerin hangi kökenden olurlarsa olsunlar dilimizde alıkonulmalarını savunuyor ve dilin özleşmesi, ulusallaşması için eski Türkçeden yararlanılmasını doğru buluyor, dilin fazla zorlanmadan belli bir süreç içerisinde yavaş yavaş özleşebileceği görüşünü taşıyordu. Evrimcilerin en ünlü temsilcilerinden olan Necib Âsım, Arapça, Farsça ya da diğer Batı dillerinden gelen sözcüklerin dilimizden çıkartılıp yerlerine Çağataycadan, Özbekçeden sözcükler alınmasını istemediğini vurgulayarak şöyle diyordu:

"Yalnız istediğim, özendiğim şey, Türkçemizin uygar bir ulus dili olduğunu ve ilerlemesine çalışılırsa bugünkü Avrupa dillerinden aşağı kalmayacağını göstermek idi... Özendiğim şey, bugün Osmanlıların eğitim ve kültür yönünden orta durumda olanlarının tümüne yazdığımızı anlatacak bir dil kullanmaktır."(61)

Buna karşın, başlarında Ali Suavi'nin bulunduğu bir başka aydın kesimi, dilde evrimin oldukça uzun bir süre alacağını belirterek, Batı dillerinin durumuna yükselmesi gereken Türkçenin öz kaynaklarımızdan yararlanılıp özleştirilmesi ve geliştirilmesi görüşünü savunuyorlardı. Dilimizden yabancı kökenli sözcüklerin atılmasından yana olduk-

(61) 30.VII.1897 günlü İkdam'da çıkan Lisan Bahsi başlıklı yazısı: D.Kushner, a.g.y., 111 vd.

ları için o dönemde kendilerine "Tasfiyeciler" denilen bu devrimci kesimin görüşlerini Şemseddin Sami bu biçimde özetliyordu:

"Bilindiği gibi biz Turnalıyız. Dilimiz de Turanlıdır. Sâmi, Hint-Avrupa dillerinden değildir. İşte onun için bizim de Araplar, Fransızlar ve bütün Avrupalılar gibi, önce kendi anadilimize başvurmamız gerekir."(62)

İkinci Meşrutiyet dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında dilde düzenleme ve düzeltmeden yana olanlar, ayrıntılarda değişik görüşlerde de olsalar genelde evrimci ya da devrimci kesimde yer almışlardı. "Türkçeleşmiş Türkçedir" ilkesini benimseyerek evrimciler kesiminin öncülüğünü ve sözcülüğünü yapan Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları adlı yapıtında Türkçülerin, "Fesahatçılar" denilen dilde kurallardan yana olanlarla "İnkılâpçılar" adı verilen devrimcilerden ayrıldıkları noktaları şöyle belirtiyordu:

Dilde Türkçülüğün ilk işi, kuralcı bilginlerin görüşlerini kabul etmeyerek, halkın bilinçsiz görüşlerini Türkçenin temeli olarak kabul etmektir. Bundan ötürü Türkçülere göre Osmanlıcıların kurala uygun sözcükleri yanlış ve yanlışları da kurala uygundur...

"Türkçülerin dil konusundaki ilkeleri, kuralcıların görüşlerinin karşıtı olmakla birlikte, ayıklayıcı adını alan dil devrimcilerinin bakış noktalarına da uygun değildir."(63)

Bu ortam içerisinde kurulan Türk Dil Kurumu'nun 26

(62) 1901'de İkdam gazetesinde çıkan bir makalesi: A.g.y. s.67.

(63) Bugünkü dile aktardığımız metin: Türkçülüğün Esasları, Varlık Yay. 1958, s.82.

Eylül 1932'de toplanan Birinci Kurultayı'nda bir yönü ile evrimci görüşü savunanlarla dilde de devrimden yana olanlar karşı karşıya gelmişlerdi. Daha doğrusu Atatürk, devrimci görüşü açıklayan bildiriler yanında evrimci görüşü içeren bildirilere de yer verilmesini özellikle istemişti.

Kurultay'da evrimcilerin görüşlerini Hüseyin Cahit Yalçın açıklamıştı. Yalçın:

"Yazı dilinden yabancı sözcükleri atarak yerlerine öz Türkçe sözcükler koymak görevini hiçbir kurul üzerine alamaz. Çünkü sözünü dinletmek olanağı yoktur. Bu iş tümüyle kişiseldir, daha doğrusu kişiye bağlı değildir. Dilin doğal gidişinin sonucu olarak oluşacaktır. Bir akademi, yazı ve konuşma dilinin her zaman arkasından yürür; yeniliklere Akademi önayak olamaz. O, dilde ancak düzenleyici ve koruyucu kuvvettir." (64) diye, dilin kendi doğal akışı içerisinde evrime bırakılmasını, adı akademi ya da dernek olsun, hiçbir örgütün ona karışmaması gerektiğini öne sürmüştü. Buna göre Türkçeye girmiş ve tutunmuş olan sözcüklerin de korunması zorunluydu. Hüseyin Cahit, buna örnek olarak "tayyare" sözcüğünü alıyor ve şöyle devam ediyordu:

"Tayyare icatedildiği zaman buna dilimizde isim bulmak için Arapça'daki tayr kökünden çıkmış bir sözcük arayacağımıza, bunu öz dilimizden çıkararak uçku, uçkaç, uçuşkan diye saptamış olsaydık, kuşkusuz ki daha iyi olurdu. Fakat bugün en sıradan köylüler bile tayyare'yi belle-

(64) Birinci Türk Dili Kurultayı, s. 279

dikten sonra kaldırıp da yerine bu türlü öz Türkçe sözcük koymakta boşuna yorgunluktan öte bir yarar düşünemem. Çünkü tayr Arapça da olsa 'tayyare' muhakkak ki Türkçedir. Çünkü bizim buluşumuzdur, Türk çocuğudur." (65)

Birinci Türk Dili Kurultayı'nda söz alan delegelerden birkaçı bu evrimci görüşe karşı dilde devrim yapılması gerektiğini savunmuşlardı. Atatürk'ten sonraki yıllarda dil devriminde aşırılığa kaçıldığını öne sürerek evrimcilikten de geride bir yer alan ve 1945'te Türkçeleştirilen Anayasa'nın yeniden 1924'deki dile dönüştürülmesi için çaba harcayanların başında gelen Fuat Köprülü bile Birinci Kurultay'da dildeki düzenlemenin bir "inkılâp", bir devrim olduğunu belirtmekten geri kalmamıştı:

"Ulusal bilince ve ulusal inanca dayanan insan istencinin şu son yüzyılda ulusal dillerin gelişmesine, dahası bazı ölü sanılan dillerin bile yeniden yaratılışında nasıl başarılı olduğunu siz de bilirsiniz. Türk ruhunu herkesten daha önce sezen ve bu ulusal eğilimlere her zaman açık ve en doğru biçmini veren Gazi, ulusuna armağan ettiği büyük devrimler zincirinin yeni bir halkası olan büyük dil devrimini de bilimin sağlam temelleri üzerine kuruyor... Öteki devrimlerimizde olduğu gibi bunda da başarılı olacağımızdan bir an bile kuşku duyamayız." (66)

Görüşmelerin bir açık oturum biçiminde sürdürüldü-

(65) A.g.y., s. 276. Bugün tüm köylülerimizin uçak adını kolaylıkla kulandıkları ve okuryazarlarımızdan birçoğunun bile tayyare'nin ne demek olduğunu bilmedikleri göz önüne alınırsa dil devriminde alınan yol daha iyi anlaşılır.

(66) Asıl metin: A.g.y, 414 vd.

ğü Birinci Dil Kurultayı'nda dil çalışmaları için yöntem olarak evrim değil devrim seçilmişti. Bu da kurultaydan sonra yönetim kurulunca yayımlandığına yukarıda değindiğimiz 17 Ekim 1932 günlü bildiride, "Yazı dilinden Türkçeye yabancı kalmış öğeleri atmak", "Halk ile aydınlar arasında nitelikçe birbirinden ayrı olan iki dil varlığını ortadan kaldırmak" ve "Temel öğeleri öz Türkçe olan ulusal bir dil yaratmak" diye çok açık bir biçimde belirtilmişti.

b- Türk Dil Devrimi'nin diğer dil devrimleri arasındaki yeri

XVIII. yüzyıl sonlarından başlayarak birçok ülkede, ulusal dilleri yabancı dillerin etkisinden kurtarmak ya da yeni bir ulusal dil yaratmak amacıyla dil devrimlerine girişildiği bilinmektedir. Bu nedenle Atatürk'ün öncülüğünde başlayan Türk Dil Devrimi yeryüzünde ilk girişim olmadığı gibi hiç kuşkusuz sonuncu da olmayacaktır. Türk Dil Devrimi'ni bilimsel yöntemlerle her yönüyle değerlendiren Dr. Kâmile İmer, ulusal dillerin her türlü kavramları karşılayarak güçlü bir kültür dili durumuna getirilmesi amacını güden dil devrimlerini, çıkış noktaları yönünden "3"e ayırmaktadır:

Onarma düşüncesinden doğan dil devrimi - Ülkedeki taşra dillerinden birini genel dil ve kültür dili durumuna getirmeye yönelik dil devrimi - Özleştirme gereğinden doğan dil devrimi.

Her türdeki dil devrimlerine örnekler veren araştırma-

et. Gerçeğe isteğinden kaynaklanan İsrail Dil Devrimi'ni birinci türe örnek diye göstermekte, Norveç'teki dil devriminin var olan taşra dillerinden birini temel olarak kabul ettiğini açıklamakta ve Türkçenin özleşmesi, gelişmesi ve zenginleşmesi amacını taşıyan Türk Dil Devrimi'nin aynı amaçla daha önce gerçekleştirilmiş olan Macar ve Alman dil devrimleri arasında yer aldığını belirtmektedir. (67)

c- Türkçe öğretimi ve dil uzmanı yetiştirilmesi

Atatürk'ün ulusal kültürün oluşması için ana öğeler olarak gördüğü tarih ve dil çalışmalarını yürütmek, dil devrimini gerçekleştirmek amacıyla birbiri arkasına "2" ayrı dernek kurulmuştu: Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu. Ancak çalışmalar bu kurumlar aracılığı ile sürdürülürken bir yandan bunların desteklenmesi, öte yandan verilerin uygulamaya konularak sonuçlarının salt bilimsel açıdan değerlendirilmesi ve giderek tarih araştırmaları ile özleşen Türkçeyi topluma kazandırabilmek için bu konuların uzmanlarının ve öğretmenlerinin yetiştirilmesi de gerekiyordu. Bilimsel araştırmaların yanıbaşında öğretim de yapacak olan böyle bir kurum, aynı zamanda akademik bir kuruluş olacaktı.

Bu nedenle 1935 yılında Başkent Ankara'da adını doğrudan doğruya Atatürk'ün koyduğu Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin açılması yoluna gidilmişti. Bununla ilgili ku-

(67) K. İmer, a.g.y. s. 114

ruluş yasasının Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görüşülmesi sırasında Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan böyle bir fakülte kurmadaki amacı şöyle belirtmişti:

"Atatürk'ün yüksek dehasından doğan ve kendi kutlu eliyle yaratılan tarih ve dil devinimi, bunlara bağlı olan arkeoloji ve coğrafya bilgileri için Ankara'da bir fakülte açılacaktır. Bu fakülte, bu bilimleri öğretecek, üretecek ve olabildiğince kısa bir süre içerisinde bilim dünyasının gözü önüne bu hakikatleri sermeye çalışacaktır." (68)

Fakültenin kuruluşunu öngören 2795 sayılı yasanın gerekçesinde ise "2" ayrı gereksinme vurgulanmıştı: "Başkentte, bir yönden Türk kültürünü bilgi yöntemi ile işleyecek bir inceleme ve araştırma kurumuna olan gereksinme, öte yandan orta öğretim kurumlarımıza ulusal dil ve tarihimizin bilimsel ve en yeni anlayışlarına göre hazırlanmış öğretmen yetiştirmek..." (69)

Böylece 9 Ocak 1936'da Atatürk'ün de katıldığı büyük bir törenle öğretime başlayan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, bilimsel araştırmalar yapma ve yaymanın dışında Tarih Kurumu, ile Dil Kurumu'nun çalışmalarını da birlikte değerlendirip senteze varmaya da çalışacaktı.

d- Dil Devrimi'nin değişik boyutları

Atatürk'ün Türk Genel Devrimi diye adlandırdığı dev-

---

(68) MESD, II, 201

(69) E. Hirş, Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi, c. I, İstanbul, 1950, s. 566

rimler demetini oluşturan bütünün ana koşullarından biri olan Dil Devrimi, yeni Türkiye'nin yaratılmasında uygulanan ilkeler açısından da değişik boyutlar göstermekte ve ayrı ayrı değerler taşımaktadır. Gerçekten de başlıbaşına bir devrim olarak devrimcilik ilkesi çerçevesinde gerçekleştirilmesine çalışılan Türk Dil Devrimi, Halkçılık, Ulusçuluk ve Laiklik ilkeleri yönlerinden de ele alınabilir.

Türkçenin düzeltilmesi yolundaki görüşler giderek güç kazanırken bunun için halka yönelmenin, halkın konuştuğu Türkçeden yararlanmanın gerektiği daha II. Meşrutiyet döneminde öne sürülmeye başlanmıştı. Ziya Gökalp, Türkçeye önem vermeyi "halka doğru" bir girişim olarak görüyor ve bunu şöyle açıklıyordu:

"Türkçüler, seçkinlere yalnız uluslarının adını öğretmekle kalmadılar, onlara ulusun güzel dilini de öğrettiler. Ancak verdikleri ad gibi, bu öğrettikleri güzel dil de halktan alınmıştı. Çünkü bunlar yalnız halkta kalmıştı. Seçkinler takımı ise, şimdiye değin bir uyurgezer hayatı yaşıyordu. Uyurgezerler gibi iki kişilik sahibi olmuştu. Gerçek kişiliği Türk olduğu halde uyurgezerlik kuruntusu içinde kendini Osmanlı sanıyordu. Öz dili Türkçe olduğu halde, uyurgezerler gibi hastalık sonucu olarak yapay bir dil kullanıyordu." (70)

Halkçılık'ı yönetimin en belirgin niteliklerinden biri olarak kabul eden yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde, Atatürk'ün giriştiği Dil Devrimi her şeyden önce halka yöne-

(70) Asıl metin: Türkçülüğün Esasları, s. 35

likti. Dilin özleşmesinde halktan yararlanılacak ve aydınlarla halkın konuştukları Türkçe arasındaki büyük ayrılık giderilerek halka yaklaşılacak, dilde birlik sağlanacaktı. Dil Devrimi'nin amaçlarını açıklayan 17 Ekim 1932 günlü bildiride Halkçılık şu biçimde dile getirilmişti:

"Halkçı bir yönetimin istediği biçimde, halk ile aydınlar arasında birbirinden nitelikçe ayrı iki dil varlığını ortadan kaldırmak."

Türkçeyi ulusal dil durumuna getirmeye yönelik Dil Devrimi, düşünülmesi, hazırlanması ve uygulanması açısından tümüyle Ulusçuluk ilkesinin en belirgin bir uygulanışını göstermektedir. Bunların dışında, Dil Devrimi'nin bilim dilinin Türkçeleşmesine, ibadet dilinde Türkçeye ağırlık verilmesine çalışması ve Arapça'yı kutsallık tahtından indirmesi yönünden laiklik ilkesinin yerleşmesine yardımcı olduğunu belirtmemiz gerekir.

4- Uygulama ve terim sorunu:

a- Gereksinme ve aydınların tutumu:

Toplumsal ve kültürel gereksinmelerden kaynaklanan Türk Dil Devrimi, bir yandan Türkçeyi ulusal kültürün eksiksiz bir anlatım aracı durumuna getirmek ve öte yandan onu çağdaş uygarlığın ortaya çıkardığı bütün kavramları karşılayacak bir yetkinliğe kavuşturmak amacına yönelik bulunduğuna göre, uygulamada en önemli sorunlardan biri terimlerin nasıl saptanacağı idi. Aslında te-

rimler konusu daha XIX. yüzyılın başlarında büyük bir sorun olarak belirmişti. Bilim ve teknoloji alanında geri kalmışlıktan kurtulmak için her alanda meslek adamı yetiştirmek amacıyla açılan okullarda okutulacak ders kitaplarının yazılması gerektiğinde, ister istemez Avrupa dillerinde yazılmış yapıtların çevrilmesi yoluna gidilmiş, ne ki zengin sayılan Osmanlıcanın bilimsel kavram ve terimleri karşılamaya yeterli olmadığı görülmüştü. Bu durumda izlenebilecek iki yol vardı. Ya Batı kökenli bu terimler aynen alınacak, ya da bunlara birer karşılık bulunacaktı. "Başhoca" diye anılan Mühendishane öğretmenlerinden İshak Efendi, Fransızcadan çevirdiği fizik, kimya, jeoloji ve askerlikle ilgili yapıtlarda Osmanlıcada bulunmayan terimleri Arapçaya dayanarak kendisi bulmaya çalışmıştı. Böylece denilebilir ki Hoca İshak Efendi, ülkemizde terim üreten aydınların başında yer almaktadır.

Yukarıda da değindiğimiz gibi II. Mahmud Fransızca başlayan tıp eğitiminin Türkçeye çevrilip yaygınlaşması için dilimizde bunu karşılayacak terimlerin bir an önce bulunması gerektiğini belirtmek zorunda kalmıştı.

Böylece XIX. yüzyıldan başlayarak Batılılaşma girişimleri ve Batı ile ilişkilerin artması sonucu Batı kökenli terimler dile dolarken bunlara Arapçaya dayanarak karşılıklar bulmak yöntemi benimsenmişti. Örneğin, o dönemin ünlü devlet adamı ve bilginlerinden Cevdet Paşa, Fransızcadaki periodique sözcüğüne karşılık olarak evrak-ı mevkute'yi (süreli yayın), crise sözcüğüne karşılık olarak da

buhranı (bunalım) bulurken, nationale, konsülato gibi terimlerin olduğu gibi kullanılmasını istiyordu.

Bir süre sonra bilimsel ve teknik terimlere Türkçe karşılıklar bulmak amacıyla 1861'de Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye (Osmanlı Bilim Derneği) kurulmuş ve söz konusu dernek Mecmua-i Fünûn adıyla bir dergi çıkarmaya başlamıştı (71). Bununla birlikte bu çabalar yetersiz kalmış, yabancı kökenli terimlere Türkçe karşılıklar bulma işi, giderek daha karmaşık bir soruna dönüşmüştür. Hemen her aydın bildiği yabancı dildeki sözcükleri olduğu gibi Türkçeye aktarmada ya da bunlara kendi yeteneğine ve beğenisine göre Arapça kökenli karşılıklar bulmaya çalışırken, Edebiyat-ı Cedideciler denen yazın ve sanat adamlarının, yaygın olmayan Arapça, Farsça sözcükleri bulup çıkarmaları ya da Arapça, Farsça kurallara göre yeni sözcükler türetmeleri, aydınların bile anlayamadıkları bir karmaşaya yol açmıştı. Örneğin 1877 Millet Meclisi'nde belediye gelirlerine ilişkin tüzüğün görüşülmesi sırasında Oktrua deyimi geçince, milletvekillerinden biri, şöyle demişti:

"- Bari bu deyim Türkçe olsa da anlasak!"

Bu tepkiye Başkan Ahmet Vefik Paşa şu yanıtı vermişti:

"- Bizim eski bildiğimiz İhtisab Vergisi demek. Bu sözü söylemek zarif kişilere güç geldiğinden, adına Oktrua diyorlar." (72).

---

(71) Aylık bir dergi olan Mecmua-i Fünun'un yayımlanmasına 1862 Temmuzu'nda başlanmıştı. Münif Paşa'nın yönettiği dergi "4" yıl sonra kapanmıştı. 1883'te yayımına yeniden girişilmişse de ancak bir sayı çıkarılabilmişti.

(72) Hakkı Tarık Us, Meclis-i Mebusan, I, 119.

Hiç kuşkusuz ki Ahmet Vefik Paşa'nın bu sözleri, kimi aydınlarımızın öz dilimiz Türkçe hakkındaki tutumlarını ya da dramlarını yansıtmaktadır.

Bilim ve teknik alanlarda olduğu kadar parlamenter düzen ve diplomaside de o dönemdeki Osmanlıca gereksinmeleri karşılayamıyordu. Bu yüzdendir ki Birinci Meşrutiyet'in ilk Meclisi'nde "yönetim memuru, yönetici" için Latinceden gelen Kestör (Cestor), "tutanak" için de Fransızca proseverbal) (procésverbal) kullanılmıştı. Giderek milletvekilleri de Türkçede bulunmayan terim ve deyimleri kendileri türetme yoluna girmişlerdi. 1911 yılı bütçe görüşmelerinde geniş bir eleştiri yapan Selanik Milletvekili Vlahof bunu şöyle belirtiyor:

"Konuşmamda bütün dillerde kullanılan birtakım kavramlara yer veriyordum. Önceden bu kavramların Türkçelerini kimi Parlamento üyelerine sormuş, ancak bir karşılık alamamıştım. Belki bu kavramların Türkçelerini bilmiyordular, belki de Türk dilinin kendisinde yoktu bu kavramlar! Bu yüzden bu kavramlara uyan Türkçe deyimler türetmek zorunda kaldım."(73).

Evet, Osmanlıcanın bir yönüyle fakirliği, İmparatorluk Parlamentosu üyeliğine kadar yükselmiş olan Rum kökenli bir milletvekilini bile yeni terimler türetmeye sürüklemişti!

Batı dillerinden alınan terimlere karşılık bulmak konusunda anlaşan aydınlar, yeni terimlerin hangi dile daya-

(73) Vlahof'un Anıları: Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalist Hareketler, İstanbul, 1977, s. 254.

nılarak türetileceği hakkında ayrı görüşler taşıyorlardı. İkinci Meşrutiyet döneminde bunların Arapçayı ya da Latinceyi temel kabul edenler diye "2" kesime ayrıldıkları görülmektedir. Başlarında Ziya Gökalp'in bulunduğu Türkçülerin de yer aldığı büyük çoğunluk, bilim dilinin Arapça olduğu ve Arapça kalması gerektiği görüşünden hareketle, yeni terimlerin Arapçadan yararlanılarak bulunmasından yana idiler. Sosyoloji biliminin ilk temsilcisi olan Gökalp bu bilimi Türkiye'ye aktarırken İçtimaiyat karşılığını kullanmış ve ruhiyat, şaniyet, hars, mefkûre vb. gibi Arapça kökenli yeni terimler türetmişti.

Buna karşın Abdullah Cevdet, bilimsel terimlerde kaynak olarak Latincenin kabul edilmesi görüşünü savunuyordu. Bu nedenle Ziya Gökalp'in Ruhiyat diye çevirdiği psikolojiye Abdullah Cevdet Psikoloçya diyordu.

Ne yazık ki yeni terimler bulmaya çalışırken doğrudan doğruya Türkçeden, Türkçenin öz kaynaklarından yararlanmak düşünülmüyordu. Daha doğrusu Falih Rıfkı Atay'ın belirttiği gibi, Türkçeden yeni bir sözcük yapmaya kalkışmak, hele bilim terimlerini türetmeye girişmek, bir tür cinayet sayılıyordu. Çünkü yaygın kanıya göre Türkçeden ancak argo deyimler ve açık-saçık sözcükler türetilebilirdi (74).

Atatürk'ün dilde devrime karar verişine gelinceye değin geçen dönemde terimler ve genellikle dil konusunda bu değişik ve çelişik görüşler egemen idi. Yazı devriminden

(74) Krş. Çankaya, s. 472.

sonra yeni üyelerle genişletilen Dil Kurulu çalışmalarını sürdürürken, Aralık 1928 başlarında bilimsel terimlerin Türkçeleştirilmesi sorununu incelemek amacıyla İstanbul Üniversitesi'nde de 15 üyeli bir yarkurul oluşturulmuştu. Bu yarkurulun saptayacağı terimler Ankara'daki Dil Kurulu'na sunulacak ve kurulca uygun görülenlerin kullanılmasına başlanacaktı. Ancak Dil Kurulu'ndaki üyeler arasında bu konuda derin görüş ayrılıkları vardı. Üyelerden Hamit Zübeyir Koşay'ın açıkladığına göre, Falih Rıfkı Atay, dil estetiğini ön planda tutarken, Celâl Sahir Erozan ve M. Baha, halk arasına yayılmış ve tutunmuş olan Arapça ve Farsça sözcüklerin yerine Türkçe de olsa yeni sözcükler, terimler bulunmasına kesinlikle karşı çıkıyorlardı. Ahmet Cevat Emre gibi kimi üyeler, telgraf, tren, otomobil vb. uluslararası nitelik gösteren sözcüklere karşılık aramayı gereksiz buluyorlar ve bu yüzden de, ağızların gelişmelerini gözetmek ve eklerin işlevine önem vermek koşuluyla söczüklerin türetilmesinde, Türkçe köklerden yararlanılmasından yana olanlar azınlıkta kalıyorlardı (75).

Üyeleri arasında görüş ayrılıkları bulunan ve belirli bir izlence saptayamayan Dil Kurulu'nda terim çalışmaları bekleneni verememişti. Çağdaş kavramlara karşılık bulmada yardım edeceği düşüncesiyle girişilen Larousse Universel çevirisi de Osmanlıcanın fakirliğini hemen ortaya çıkarmıştı (76). Birçok yeni söczüğe, terime gerek vardı. Bun-

(75) A.g.y., Atatürk ve Türk Dili, s. 138
(76) F. Rıfkı Atay, Çankaya, 468

ların da ya eski metinlerden bulunup çıkarılması ya da yeniden türetilmesi artık kaçınılmazdı. Nitekim Sadri Maksudi Arsal da "ıstılahlar yaratma" yani terim türetme yoluna gitmiş ve Türkçenin öz kaynaklarına dayanarak bunun bir dizi örneğini vermişti (77).

b- Atatürk ve Türkçe terimler

Dil Devrimi'ne söz varlığından başlayan Atatürk'ün ısrarla üzerinde durduğu ikinci konu Türkçe terimler olmuştu. Birinci Dil Kurultayı'ndan hemen sonra onun başkanlığında toplanan Genel Merkez Kurulu, Terim Kolu çalışmaları için şu ana ilkeyi kabul etmişti:

"Terim bölümünün işi, bugünkü bilim dilimizde kullanılmakta olan yabancı dillerden alınmış terimler yerine, bütün bilimsel kavramlar için öz Türkçe terimler bulup ya da yaratıp koymaktır. (78)

Bu, Batı kökenli bilimsel ve teknik terimlere karşılık bulmada Arapça ya da Latince yerine kendi dilimize, Türkçenin öz kaynaklarına dönmek demekti. Türkçenin ulusal dil durumuna yükselmesi ve bir bilim dili olabilmesi için de biricik yol, onu kendi kaynakları ve kendi kuralları içerisinde zenginleştirmekti. Ve bu ilke, yabancı kökenli sözcükleri olabildiğince az kullanmayı, başka bir deyimle dilde arılaştırmayı, bir tasfiyeyi de öngörüyordu.

(77) Türk Dili İçin, 444 vd.
(78) A. Dilaçar, Atatürk ve Türkçe, Atatürk ve Türk Dili, s. 44.

Türk Dil Kurumu'nun koruyucu başkanlığını üstlenen Atatürk'ün, ölümüne kadar geçen sürede yalnızca kurumun çalışmalarını yakından izlemekle yetinmeyip, kendi günlük çalışmaları içerisinde de tarih ve dil konularına önemli bir zaman ayırdığı bilinmektedir. Siyasal sorunların ağır bastığı 1937 sonlarında bile yurt dışında bulunan Prof. Afet İnan'a gönderdiği mektupta bu uğraşını şöyle belirtiyor:

"Gece, uğraşımız bildiğin gibi dil dersleri. Gündüz de yalnız olarak aynı sorun üzerinde birkaç saat çalışıyorum."(79).

1934'te toplanan İkinci Türk Dil Kurultayı Türkçe kökenli yeni sözcükler ve terimler bulma konusunda bir atılım olmuştu. O yıl kabul edilip 1935 başlarında yürürlüğe giren Soyadı Yasası Türkçeye binlerce sözcük kazandırmıştı. Atatürk söylev ve demeçlerinde öz Türkçe sözcükler kullanmaya büyük özen gösteriyordu (80). Üstelik kullandığı yeni sözcüklerin birçoğunu da kendisi türetiyordu. Er, subay, kurmay vb. askerlik alanına ilişkin sözcüklerle genel, özel evrensel, kutsal, önemli, arıtmak, ısı, esenlik, erdem, kıvanç, konuk, tüm gibi sayıları oldukça kabarık Türkçe sözcükler Atatürk'ün buluşu olarak Türkçeye girmiş ve tutunmuşlardır.

---

(79) 23. XII. 1937 günlü mektup: Sadi Borak, Atatürk'ün Özel Mektupları, İstanbul, 1961, s. 77.

(80) Bu konuda en belirgin örnekler, 26 Eylül 1934 Dil Bayramı'nda yayımladığı demeç (Melahat Özgü, Atatürk'ün Dilimiz Üzerine Eğilişi, Atatürk ve Türk Dili, s. 35) ile İsveç Veliahdı G. Adolf onuruna düzenlenen törende yaptığı konuşmadır. (SD, II, 277 vd.)

Bununla birlikte Atatürk'ün Türkçe terimler konusunda asıl büyük katkısı, yeni terimlerle bir geometri kitabı yazmış olmasıdır. Matematik terimlerinin Türkçeleştirilmesine büyük önem veren Atatürk, 1936-1937 kışında Dolmabahçe Sarayı'nda çalışarak, geometri öğretmenleri ile bu konuda kitap yazacaklara kılavuz olmak üzere bir geometri yazmıştı. Bu yapıtta kullandığı bütün terimleri de kendisi türetmişti. Ders kitaplarına alınan bu yeni terimler büyük bir kolaylık ve hızla yayılmıştı. Birkaçı dışında söz konusu geometri kitabında yer alan terimlerin büyük çoğunluğu bugün de kullanıldığı ve onlardan önceki Osmanlıca terimler tümüyle unutulduğu için Türk bilim dünyası geometri terimlerinin özleşmesini doğrudan doğruya Atatürk'e borçludur (81).

(81) 1937'de Kültür Bakanlığı'nca basılan geometri kitabı, son kez Türk Dil Kurumu'nca da yayımlanmıştır. Ankara, 1971.

IV- SONUÇ

Atatürk, yüzyıllardır değişik etkenlerle benliğini yitirir duruma gelmiş bulunan Türkçeyi ulusal bir dil yapmak, öz kaynaklarına dayanarak onu bilinçle işleyip güzelliğini ortaya çıkarmak, çağdaş uygarlığın gerektirdiği tüm kavramları karşılayacak zenginliğe ulaştırmak ve anlamayı ve anlaşmayı kolaylaştıraraktan ulusal kültürümüzü yüceltmeyi amaç edinmişti. Bu nedenle giriştiği Dil Devrimi'ni yalnız düşünmek ve korumakla kalmamış bu devrim içerisinde en etkin bir şekilde görev almıştı.

Niteliği gereği bir yasaya bağlanamayan Dil Devrimi, diğer devrimlerden daha çok toplumca benimsenmek, gerçekleşmek için belirli bir sürenin geçmesini de zorunlu kılıyordu. Eskiden beri Osmanlıcayı savunanların dışında, dilde devrim yapılamayacağı görüşünde olanlar da Türkçenin özleşmesi ve arılaştırılması çalışmalarında aşırılığa kaçıldığını öne sürüyorlardı. Özellikle Atatürk döneminde Dil Devrimi'ni kabul etmiş görünenler ve dahası eğer kimi aşırılıklar ve yanlışlıklar yapılmışsa bunların içerisinde yer alanlar O'nun ölümünden sonra eleştirilerini artırmaya başlamışlardı. Çok partili döneme girildikten sonra ise Dil Devrimi konusundaki görüş ayrılıkları daha da belirginleşmişti. Ne var ki görünüşte ayrı ayrı yerlerden kaynaklanan bu eleştiriler, gerçekte psikolojik bir temele dayanmaktadır. Atatürk'ün dil çalışmalarını aşırı bulup bunu bir "deneme" olarak nitelendiren Falih Rıfkı Atay, bu temel nedeni de gene kendisi açıklıyor:

"Dil, herkesin kullandığı bir şeydir. Dilde yenilik herkesi rahatsız ve tedirgin eder. Zevkler isyan eder. Alışkanlıkar dayatır. Kanaatlar bir türlü uzlaşamaz. Bu durum, işleri yüzünden görenlere 'Anarşi' korkusu verir. Dilde başlayan esaslı değişme hareketlerinin kuşaklarca sürmesinin doğal olduğu fikrini kimse benimsemek istemez. Yazanlar, 'kalmamak' kaygısı içindedirler. Okuyanlar, bugün anladıklarını yarın anlamamaktan öfkelidirler. Fakat bu, alınyazısıdır. Ve hiçbir kuvvet ileriye doğru bir dil gelişmesini geriye çeviremez."(82).

Bu güzel değerlendirmeye, bu yerinde tanılamaya eklenebilecek çok az söz vardır. O da olsa olsa görüş ayrılığına karşın Dil Devrimi'ndeki gerçekleri vurgulamaktan geri kalmayan Atay'ın kendi sözleri olabilir:

"Atatürk, dilde Türkçeciliği devlete mal etmiştir, üniversiteye mal etmiştir, okullara mal etmiştir.

Atatürk'ün amacı, zengin, güzel ve ulusal Türkçe idi. Bu amaçtan ayrılmak için insan Türklüğünden uzaklaşmalıdır. Bu güne kadar yaptığımız, yapılacak olanın belki de ancak yarısıdır. Dilde geri dönülemez."(83).

(82) Çankaya, 472.
(83) A.g.y., 479.

ATATÜRKÇÜLÜK

Prof. Dr. ŞERAFETTİN TURAN

Yurdumuzu, dünyanın en bayındır ve en uygar ülkeleri düzeyine" yükseltmeyi, "Ulusumuzu, en geniş varlık araç ve kaynaklarına" kavuşturmayı, "Ulusal kültürümüzü çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne" çıkarmayı amaç edinen Atatürk'ün gerçekleştirdiği devrim ve onu sürekli kılmak için saptadığı ilkeler, daha kendisinin sağlığında Batılılarca Kemalizm diye adlandırılmıştı. Dilimize Atatürkçülük olarak yerleşen bu kavram, ne yazık ki daha başlangıcından bu yana çok değişik ve dahası çelişik biçimlerde değerlendirilmektedir. Onun doğumunun 100. yıldönümünü ulusal ve uluslararası düzeyde kutladığımız ve "Atatürkçülükten sapmaların arttığı dönemlerde toplumca tökezlediğimizin" çoğunlukça kabul edildiği son aylarda bile Atatürkçülük ve Atatürk ilkeleri konusunda yapılan kimi yorumların, öne sürülen görüşlerin çoğu kez bir bütünü belirlemeden uzak, birbirinden kopuk ve ayrıntılarla ilgili olduğu görülmektedir. Bunun en belirgin örneklerini de, aslında '3' boyutlu olan Türk Devrimi'nin amacının genellikle '1'e indirgenmesinde, Atatürk ilkelerinin -içerikleri bir yana- neler olduğu konusunda bile değişik sayıların ortaya atılmasında, üzerinde çok durulan Atatürk ulusçuluğunun ya da laikliğin ve devletçiliğin içerikleri ve kapsamları hakkında ortak bir görüşe varılamamasında buluyoruz. Gerçekten de Atatürk'ün her sözcüğü ayrı bir değer taşıyan cumhuriyetin X. yıldönümü söylevinden yukarıya aldığımız sözlerinde Türk Devrimi'nin amacı, "Yurt-Ulus-Ulusal Kültür" üçlüsünü içerirken, yorum ve değerlendirmelerde yalnızca ulusal kültürün çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne

çıkarılmasından söz edilmektedir. Atatürk ilkeleri başlangıçta CHP'nin '6 Oku' olarak saptanmış olsa bile O'nun sağlığında anayasaya da girmişken, son yıllarda bunlara eklemeler yapılmasına ya da büsbütün yeni ilkeler bulunmasına çalışılmaktadır! Öte yandan UNESCO Genel Merkezi'nin işbirliği ile 1980 Haziranı'nda Ankara'da düzenlenen bir toplantıda, Türk delegelerinden '3'ü, Atatürk ulusculuğu başlığı altında birbiri ile çelişen konuşmalar yapabilmektedirler.

Bu konudaki tutarsızlıkların örneklerini daha da sıralamak olanağı var. Ancak süregelen bu görüş ayrılıklarının ve çelişkilerin nereden kaynaklandığını sağlıklı olarak saptamak gerekir.

Burada en büyük etken, kuşkusuz ki Atatürkçülüğün amacı, ilkeleri ve yöntemi önceden ayrıntıları ile saptanmış bir öğreti olmamasıdır. Atatürk'te giriştiği devrimin kalıplaşmış bir öğretiye dayanmasını istememiş, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'na verdiği yanıta göre "O zaman donar kalırız" demiştir.

Ancak Atatürkçülüğün sosyalist devrimler gibi kuralları önceden yazılmış bir öğreti olmayışı, ilke ve yöntemden yoksun, her yoruma açık, her kalıba girebilen bir kavram olduğu anlamına da gelemez. Atatürk, üzerinde yaşadığı yurt ve bağrından çıktığı ulus gerçeklerinden esinlenerek adını taşıyan devrimi ve düşünce dizisini olayların içinde geliştirilen ve bütünleştiren bir devrimcidir. Daha 1928'de Le Matin gazetesine verdiği demeçte Fransa Devrimi ile Türkiye'de gerçekleştirilmesine ça-

lıştığı devrim arasında bir karşılaştırma yaparak şunları söylemişti:

"Fransa Devrimi bütün dünyaya özgürlük düşüncesini aşılamıştır ve bu düşüncenin bugün de esas kaynağı bulunmaktadır. Ne ki o tarihten bu yana insanlık ilerlemiştir. Türk demokrasisi Fransa Devrimi'nin açtığı yolu izlemiş, ancak kendine özgü belirleyici nitelikle gelişmiştir. Çünkü her ulus devrimini, toplumsal ortamının isteklerine ve gereklerine bağlı olan durumuna ve bu ihtilâl ve devriminin zamanının gelmiş olmasına göre yapar."(1)

Geri bırakılmış bir toplumda çağdaşlaşma demek olan devrimin halkoyuna başvurarak ve halkı yavaş yavaş alıştırarak yapılamayacağına inanan Atatürk, yöntemini birbirini izleyen ve kısa sürede sonuç verecek olan bir "vuruş" olarak saptamıştır. 1918 Temmuzu'nda hastalığı nedeniyle bulunduğu Karlsbat'ta ülkenin geleceği konusunda Türklerle yaptığı bir görüşme üzerine anı defterine yazdığı şu satırlar bunun açık kanıtıdır:

"Dedim ki, ben her zaman söylerim, burada da bu nedenle söyleyeyim: Benim elime büyük bir yetki ve güç geçerse, ben toplumsal yaşamımızda istenen devrimi, bir anda 'coup' ile uygulayacağımı sanırım. Çünkü ben, kimileri gibi, halkın düşüncelerini, bilim adamlarının düşüncelerini benim tasarılarım derecesinde tasarlamaya ve düşünmeye alıştırmak yoluyla bu işin yapılabileceğini kabul etmiyorum ve böyle bir harekete karşı ruhum isyan ediyor."(2)

---

(2) Afet İnan, Atatürk'ün Karlsbat Hatıraları, Atatürk Konferansları, 1969, Türk Tarih Kurumu Yay., s.22.

(1) Asıl metin: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, III, 1961, s.81.

Bu yüzdendir ki Avusturyalı diplomat Biscoff'un yerinde bir benzetişiyle "Türk Devrimi'nin bütününü yontan Gazi M. Kemal, içinde tasarladığı resmi, gerçi önündeki malzemenin özelliklerine göre, ancak serbest ve modelsiz olarak yontmaya başlayan yontucuya benzer." (3).

Atatürkçülüğün çok değişik biçimlerde değerlendirilmesinde ve yorumlanmasında, onun ilkelerinin daha önce bir kitapta toplanmış katı bir öğreti olmayışının büyük payı vardır. Ne var ki Atatürk ve Atatürkçülüğün tüm diğer öğretilerden ve devrimlerden en büyük ayrılığı, onun "bir düşün ve eylem" bütünü oluşudur. Bu gerçeği dikkate almayıp da Atatürk'ün belirli bir dönemdeki sözüne ya da eylemine bakarak genelleme yapma yoluna gidildiğinde görüş ayrılıklarının ve çelişkilerin devam etmesini önlemeye olanak yoktur. Atatürk yalnız söyledikleri ile değil, yaptıklarıyla da büyük olduğu için, Atatürkçülüğü düşünceleri ve eylemleriyle birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak kabul etmek gerekir.

Öte yandan Atatürkçülük konusundaki değişik değerlendirmeler, aslında çok yönlü olan kavramları basitleştirme içgüdüsünden ve kimi kişi ve çevrelerin kendi düşüncelerini Atatürkçülük kapsamı içerisine sokup o yoldan amaçlarına ulaşmak istemelerinden de kaynaklanmaktadır. Atatürk'ün ölümünden hemen sonra başlayan bu görüş ayrılıklarının çok partili dönemde demokrasi anla-

(3) Norbert von Bischoff, Ankara, Türkiye'deki Yeni Oluşun İzahı, Çev. Burhan Belge, Ankara, 1936, s.211.

yışının yozlaştırılmasına koşut olarak boyutlarının arttığını görüyoruz. Atatürkçülüğü bir bütün olarak değerlendirmeye çalışan çok az sayıdaki aydınlarımızdan biri olan Peyami Safa, bu konudaki dağınıklığı 1948'lerde şöyle yansıtıyordu:

"Atatürk'ün Allah'a inanıp inanmadığını soranlara rastlarsınız. Kimine göre ruhçu, kimine göre maddecidir. Irkçı olduğunu ve olmadığını öne sürenler vardır. Onun özgürlükçülüğünü kanıtlamak isteyenler, sözlerini; bütüncül olduğunu kanıtlamak isteyenler eylemlerini örnek gösterirler. Birçoklarına göre O'nun ileri Batı uygarlıkçısı olduğunun kanıtı yaptığı devrimdir. Kimilerine göre de Orta Asya uygarlıkçısı olduğunun kanıtı, ileri sürdüğü tarih savıdır. Ulusçu olduğundan kuşkulanmayanlar çoktur. İnsancıl olduğuna inananlar da vardır. Kimilerine göre Alaturka musikiyi her akşam sofrasında çaldırır ve ona hayrandır. Kimilerine göre de Batı müziğinden başka müzik tanımaz.

Kemalizmi bir çelişkiler koleksiyonu gibi gösteren bu birbirine aykırı anlayışların her biri, Atatürk'ün düşüncesini kapalı sistem kalıplarının içine hapsetmek gibi, insan kavrayışına özgü bir sadeleştirme eğiliminden doğan bir yanlışın kurbanı olmaktadır. Öyle sanıyorum ki, Atatürk ne ruhçu, ne maddeci; ne ırkçı ve melezci; ne özgürlükçü, ne devletçi; ne salt Batı'ya, ne de Doğu'ya bağlı uygarlıkçı; ne ulusçu, ne insancıl; ne Alaturkacı, ne de Alafrangacı idi. Atatürk bütün bu karşıtları saran yaşamın, tarihin ve tarih akımlarının olumlu ve olumsuz kutuplarını kendi için-

de çarpıştırarak elektriklenen ve hepsini bugün, her gün yeni bir bireşime doğru aşmaya atılım yapan bir enerji fışkırışı idi. Nerede yalın ve tek yönlü bir görüş varsa orada Atatürk yoktur...

Atatürk'ü tek yönlü bir görüşün içine hapsederek işini bitirmiş bir insan gibi gördüğümüz zaman, öldürmüş oluruz." (4).

Evet Atatürkçülük, çok uyumlu olarak bir araya getirilen öğelerden ve ilkelerden oluşan bir bileşkedir. O öğelerden yalnızca birini ele almak, kabullenmek ve diğerlerini yok saymak ya da görmezlikten gelmek iri ve güçlü bir yaratık olan fili tanımlamak isteyen körlerin, elleriyle dokundukları kısmın biçimine göre o canlı varlığı betimlemelerini andırır.

Bundan başka, Atatürkçülüğün canlılığı, "dondurulmamış" olmasında, çağdaşlaşmayı amaç, bilimselliği kılavuz ve devrimciliği bir ilke olarak kabul eden devingenliğindedir. Ne ki her aşamada yeni bir değerlendirmeye olanak veren bu devingenlik, bütünü oluşturan öğeler yok sayılarak tek bir yöne çekilmeye de elverişli değildir.

Atatürkçülük, aynı zamanda bir yaşam türü, bir düşünce biçimidir. Bu da çağdaş gereksinmelerin yanı başında yurt gerçeklerinden beslenen bir düşünüş biçimidir. Atatürk, daha Cumhuriyet'in ilanından önce, 20 Mart 1923'te Konya'da gençlerle konuşurken, geri kalmışlığımızın ana

(4) Krş. Cihat Akçakayalıoğlu, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı, Atatürk Konferansları 1969, Türk Tarih Kurumu, 1970, s.101.

nedeninin gerçeklerden kaçan yanlış düşüncede olduğunu vurgulayarak tutulması gereken yolu şöyle açıklamıştı:

"Ulusu uzun yüzyıllar, aymazlık içinde bırakan değişik nedenler arasında, asıl noktayı tek bir sözcükle belirtmiş olmak için diyebilirim ki, bütün yoksulluklarımızın salt nedeni, düşünüş biçimi sorunudur. İnsanlar ve insanlardan oluşan topluluklar, doğru bir düşünce yapısına sahip olmalıdırlar. Düşünüş biçimi zayıf, çürük, yanlış, bayağı olan bir sosyal topluluğun bütün çabası boşunadır...

...Sürekli olarak silahla uğraşma, düşmanlık duyguları yüzünden Batı'nın yenilikleriyle ilgilenmemek, gerilememizdeki etkenlerin diğer önemli bir nedenini oluşturur.

Bu saydığım nedenlerden başka, asıl bizim ulusun; özellikle aydınlarımızın çok dikkatle, çok önemle göz önüne alacağı bir neden vardır ve bence bu neden, şimdiye değin ilerleyemeyişimizin, en son basamakta kalışımızın - unutmayalım- ülkemizin baştanbaşa bir yıkıntı oluşunun asıl nedenidir. Gerilememizin bu ana nedenini şu nokta oluşturuyor: İşlam dünyası iki ayrı sınıf kesimden oluşmuştur. Biri çoğunluğu oluşturan halk, ötekisi azınlıkta kalan aydınlar... Düşünce biçimleri bozuk olan uluslarda büyük çoğunluk başka ereğe, aydın denen sınıf başka düşünceye sahiptir. Bu iki sınıf arasında tam anlamıyla bir aykırılık ve ayrılık vardır. Aydınlar çoğunluktaki kitleyi kendi amacına yöneltmek ister; halk kitlesi ise bu aydın sınıfına bağlı olmak istemez, o da başka bir yön saptamaya çalışır. Aydın sınıf, çoğunluktaki kitleyi düşüncelerini aşılama ve aydınlatma yoluyla kendi amacına göre inandırmakta ba-

şarılı olamayınca, başka araçlar kullanmaya yönelir. Halka baskı yapmaya, zor kullanmaya başlar, halkı baskı altında bulundurmaya kalkar.

Artık burada, asıl çözümlenmesi gereken noktaya geldik. Halkı ne birinci yöntem ile ne de zorlama ve baskı ile kendi ereğimize sürüklemede başarılı olamadığımızı görüyoruz. Neden?

Arkadaşlar! Bunda başarılı olmak için aydın sınıfla halkın düşünce biçimi ve ereği arasında doğal bir uyum olmak gerekir. Yani aydın sınıfın halka aşılayacağı ülküler, halkın ruh ve vicdanından alınmış olmalı. Oysa bizde böyle mi olmuştur? O aydınların aşılamak istedikleri, ulusumuzun ruhunun derinliklerinden alınmış ülküler midir?

Kuşkusuz hayır. Aydınlarımız içinde çok iyi düşünenler vardır. Fakat genellikle şu yanlışımız da vardır ki, araştırma ve incelemelerimize konu olarak çoğu kez, kendi ülkemizi kendi tarihimizi, kendi geleneklerimizi, kendi özelliklerimizi ve gereksinmelerimizi almayız. Aydınlarımız belki bütün dünyayı, bütün öteki ulusları tanır, fakat kendimizi bilmeyiz!

Aydınlarımız, ulusumu en mutlu ulus yapayım der. Başka uluslar nasıl olmuşsa onu da tıpkı öyle yapayım der. Ancak düşünmeliyiz ki, böyle bir kuram hiçbir dönemde başarılı olmuş değildir. Bir ulus için mutluluk olan bir şey başka ulus için yıkım olabilir. Aynı neden ve koşullar, birini mutlu ettiği halde ötekisini mutsuz edebilir. Onun için bu ulusa gideceği yolu gösterirken, dünyanın her türlü biliminden, buluşlarından, ilerlemelerinden yararlanalım; an-

cak unutmayalım ki asıl temeli kendi içimizden çıkarmak zorundayız.

Ulusumuzun tarihini, ruhunu, geleneklerini doğru, sağlam, doğruluktan sapmayan bir bakışla görmeliyiz. İtiraf edelim ki bugün günümüzde bile genç aydınlarımız arasında halk ve çoğunluğa uyum sağlanmış değildir. Ülkeyi kurtarmak için bu iki düşünce biçimi arasında uyumu gerçekleştirmek gerekir. Bunun için de, biraz halk kitlesinin yürümesini çabuklaştırması, biraz da aydınların çok hızlı gitmesi gereklidir. Ancak halka yaklaşmak ve halkla kaynaşmak, daha çok ve daha fazla aydınlara düşen bir görevdir."(5)

Atatürk'ün Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından önce sergilediği bu görüşleri Atatürkçülüğün hangi doğrultuda ve hangi temeller üzerinde oluşturulduğunu bütün açıklığıyla göstermektedir. Denebilir ki O, yaşamı boyunca bütün düşüncelerini ve eylemlerini bu görüş çerçevesi içinde geliştirmiştir. Ulusal kaynaktan beslenmek zorunluluğuna inandığı için ulusal tarih, ulusal dil ve ulusal kültürün aydınlatılmasına ve gerçekleştirilmesine büyük önem vermiştir. Yalnız Halkçılık ilkesi değil, devrimin öteki ilkeleri de halkı öz benliğine kavuşturmak, onun yaşam düzeyini yükseltmek ve ülke yönetimindeki katkısını giderek arttırmak doğrultusunda saptanmıştır.

Tüm bunların dışında Atatürk, saptanan ulusal amaca ulaşmada asıl etkenin "insan" olduğu gerçeğinden yola çı-

(5) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II, 1959, s.138-140.

karak, Türk vatandaşının yetişmesine, sağlıklı bir düşünce yeteneğine kavuşmasına ve aydınlarla halk kesimi arasında uyum sağlanmasına ağırlık tanımıştı. Ancak bu uyum için aydının halkın düzeyine inmesini değil, halkı anlayan, ona değer veren aydının halkı kendi düzeyine çıkarmaya çalışmasını öngörmüştür. Bu konuda oldukça yol alındıktan ve her alandaki devrimin ulusal yapıyı ve görünüşü değiştirdiğinin belirgin duruma gelişinden sonra, "düşünce" biçiminde de umulanın gerçekleştiğine inanarak, 1 Kasım 1937'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Kürsüsü'nde yapılacak şeyleri şöyle sıralamıştı:

"Büyük sorunumuz, en uygar ve en gönençli ulus olarak varlığımızı yükseltmektir.

Bu, yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde temelli bir devrim yapmış olan büyük Türk ulusunun devingen ülküsüdür. Bu ülküyü, en kısa bir sürede başarmak için, düşünce ve eylemi birlikte yürütmek zorundayız. Bu girişimde başarı, ancak türeli bir planla ve en akılcı biçimde çalışmakla olabilir. Bu nedenle okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak, yurdun büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek, ülke sorunlarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, kuşaktan kuşağa yaşatacak kişi ve kurumları yaratmak..."(6)

Atatürk'ün yaşamının sonlarında dile getirdiği ve izlenecek bir program niteliğini taşıyan bu sözlerinden bu yana '44' yıl geçmiş bulunuyor. Yıllardır "planlı kalkınma"

(6) A.g.y., I, 1961, s. 401.

dönemini yaşadığımızın kabul edilmesine karşın, bugün nüfusumuzun %30'unun okuma-yazma bilmediğini "yeniden keşf" etmenin burukluğunu duyuyoruz. Bunun gibi kalkınmayı başaracak teknik eleman açığının sürüp gitmesi, ülke sorunlarının ideolojisini anlayacak ve gelecek kuşaklara aktaracak olanların birbirlerini anlamaz duruma düşmeleri, Atatürkçülüğün tüm içeriği ve gerçek boyutları ile yaşayabilmesi için, töresel etkinliklerin ötesinde, düşünüş ve eylem biçiminde bir değişikliği kaçınılmaz kılmaktadır.

YAŞAYAN ATATÜRK

Prof. Dr. ŞERAFETTİN TURAN

Yaşamak! Canlı olmak anlamında, dünyaya gelen her bireyin tamamlamak zorunda bulunduğu bir süreç. Varlığını duyurmak, çevreye ve döneme etki yapmak anlamına alındığında, her kişiye özgü bir nitelik değil. Hele yaşamını tamamladıktan, öldükten sonra da yaşayabilmek, çok az insanın ulaşabildiği bir basamak.

Kişiler vardır, düşünceleri, eylemleri ya da yaratıları ile topluma hizmet etmiş, ün yapmışlardır. Bu yüzden de "tarihe geçmiş"lerdir ve adları bağlı oldukları olaylarla birlikte anılır. Kimileri, bunlardan da öte, belirli bir dönemde tarihe yön verebilmişlerdir. Böyleleri "tarih yaratan ölüler" olarak üstün bir yer tutmaya hak kazanmışlardır. Bunların arasından kimileri de yalnız kendi toplumlarına ve dönemlerine yön vermekle kalmayıp geleceğe de ışık tuttukları ve onu az çok biçimledikleri için ölümlerinden sonra da yaşayabilmek evresine ermişlerdir.

Tarihsel bir dönemeçte ortaya çıkan ve bir imparatorluğun yıkılışından yeni ve güçlü Türkiye'yi çıkaran Mustafa Kemal Atatürk'ün, ölümünden "43" yıl sonra uygar ülkelerin çoğunda düzenlenen törenlerle anılması, birçok bilimsel incelemelere konu edilmesi, kuşkusuz ki O'nun düşüncelerinin ve eylemlerinin yalnız Türkiye için değil, insanlık ve dünyamız yönünden de genelde geçerliliğini korumasından ileri gelmektedir.

Atatürk Fransız Devrimi'nin ürünleri olan özgürlük, eşitlik ve kardeşlik kavramlarının dünyayı sardığı, ulusal toplulukları demek olan imparatorlukların yerlerini ulusal devletlere bıraktıkları tarihsel bir dönemeçte dünyaya gel-

mişti. Ancak bu dönemeci iyice değerlendirebilmek, bir yaratılış, bir yetenek ve dahası bir tutku sorunu idi. Vatanı ve ulusu kurtarmaya yönelik bir tutku. Gelecek için hazırlanan Mustafa Kemal, 12 Ocak 1914'te Sofya'dan yazdığı bir mektupta bu tutkusunu ve amacını şöyle açıklıyordu:

"Benim tutkularım var, hem de pek büyükleri! Fakat bu tutkular yüksek görevlere çıkmak ya da büyük paralar elde etmek gibi maddesel isteklerin doyurulması ile ilgili değildir.

Ben bu tutkularımın gerçekleşmesini, yurduma büyük yararları dokunacak, bana da başarı ile yerine getirilmiş bir görevin canlı iç rahatlığını verecek büyük bir düşüncenin başarısında arıyorum."

Amacı ulusa hizmet, ulusu yüceltmek olan Atatürk'ün başarısının sırrı, eyleme geçmeden önce neyi, niçin, nasıl, ne zaman yapacağını çok iyi düşünmüş olması, ölümsüzlüğünü sağlayan da düşünce yapısının akılcı, gerçekçi, insancıl ve evrensel temellere dayanmış olmasındadır.

Ulus sevgisi, ulusa dayanmak, ulusu kalkındırmak Atatürk'te ulusçuluğu ön sıraya çıkartır. Aslında bir yönüyle Türk Kurtuluş Savaşı, bir ulusal oluşumun öyküsüdür. Ne var ki bu oluşumun tarihsel nedenlerini gözden kaçırmamak ve Atatürk'ün ulus ve ulusçuluk anlayışına bağlı kalmak gerekir. O, 20 Mart 1923'teki bir konuşmasında ulusal benliğimizi bulmamız gerektiğine değinerek şunları söylemişti:

"Osmanlı İmparatorluğu içindeki değişik kavimler hep ulusal inançlara sarılarak ulusçuluk ülküsünün kuvvetiyle

kendilerini kurtardılar. Biz ne olduğumuzu onlardan ayrı ve onlara yabancı bir ulus olduğumuzu, sopa ile içlerinden kovulunca anladık. Kuvvetimizin zayıfladığı anda onlar bizi horladılar, aşağıladılar. Anladık ki kabahatimiz kendimizi unutmaklığımızmış. Dünyanın bize saygı göstermesini istiyorsak, önce biz kendi benliğimize ve ulusallığımıza bu saygıyı duygu, düşünce, eylem olarak bütün iş ve hareketlerimizle gösterelim. Bilelim ki, ulusal benliğini bulmayan uluslar başka ulusların avı olurlar."

Bu sözler, dar çerçeveli bir ulusçuluk anlayışını değil, XX. yüzyıldaki uluslararası amansız yarış ve savaşı yansıtmaktadır. Kaldı ki Atatürk Kurtuluş Savaşı ile Türkiye'de yeni bir ulusun doğduğunu kabul etmektedir. Gerçekten de 1931'de ortaokullarda okutulmak üzere hazırlanan Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabında, Türk ulusunun tanımı Atatürk'ün kaleminden çıkan sözcüklerle şöyle yer almıştır: "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir." Tarihsel verilere dayanılarak yapılan bu tanım, eklemeye gerek yok ki, bugün için de geçerliliğini korumaktadır. Eğer Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkı son yıllarda birbirine yabancılaşmışsa, bunun nedenlerini Atatürk ulusçuluğu yerine çok değişik içerik ve boyutlarda ulusçuluk akımlarına sapılmış olmasında aramak gerekir.

Atatürk ulusçuluğu, Cumhuriyet kuşaklarının 1930'lu yıllarda okudukları IV. cilt Tarih kitaplarında O'nun yazdırdığı biçimde tanımlanmıştı: "Türk ulusçuluğu, bütün çağdaş uluslarla uyum içinde yürümekle birlikte Türk top-

lumunun özel karakterini ve başlıbaşına bağımsız kimliğini saklı tutmayı esas sayar."

Hiçbir aşırılığa ve ırkçılığa kaçmayan böyle bir ulusçuluk anlayışının, Türk toplumunun kişiliği ve özelliklerini koruyan bir ulus olarak çağdaş uluslar arasında saygın bir yer almasını sağlamaya yönelik olduğu kuşkusuzdur. Kaldı ki Atatürk, yalnızca bir tanım yapmak, bir ilkeyi saptamakla yetinmemiş, Türk ulusunun "özel karakterini ve başlıbaşına bağımsız kimliğini" bütün ayrıntılarıyla ortaya çıkarmaya çalışmıştı. O'nun tarih, dil ve kültür çalışmaları bu ana düşüncesinin uygulamaya konulmasından başka bir şey değildi.

Atatürk, yalnız geçmişleriyle övünen ulusların bu dünyada artık yapacak bir şeyleri kalmamış toplumlar olduğunu bilmiyor değildi. Ancak birlikte yaşanmış parlak bir geçmiş, ulusal yapıyı pekiştiren bir süreç olduğu gibi, toplumsal özelliklerin sergilendiği alan da tarihten başka bir şey olamazdı. Üstelik geçmişte büyük işler başarmış olmak, ulusal gururu ve bilinci güçlendirecek ve geleceğe güvenle bakma olanağı verecekti. Bu yüzdendir ki Atatürk, tarih çalışmalarına eğilmek gereğini duymuş ve ulusal özellikleri meydana çıkarabilmek için de daha çok "ümmet" döneminden önceki Türk tarihiyle ilgilenmiştir.

Öte yandan Atatürk, bir dil uzmanı olduğu için değil, dil'in ulusu oluşturan ana öğelerden biri olduğunu çok iyi bildiği ve Türkçeyi "yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarıp" Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran tüm Türkiye halkının konuşup anlaştığı bir ulusal dil haline dönüştürmek

gerektiğine inandığı için dil çalışmalarına yönelmiş ve Türk Dil Kurumu'nu kurdurmuştur.

Bütün bu tarih ve dil çalışmalarının verilerine dayanarak da ulusal kültürü saptamak, korumak ve geliştirmek, O'nun başlıca düşüncelerinden biri idi. Öyle ki, unutulmaz o ünlü Onuncu Yıl Söylevi'nde, "Ulusal kültürümüzü çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkaracağız" diye seslenmişti.

Ne var ki O'nun ölümünden sonra toplumca sık sık O'na "İzindeyiz" diye seslenmemize karşın, O'nun düşüncelerini ve eylemlerini gereken ölçüde izlediğimiz de söylenemez. Okul kitaplarının zamanla değişmesi ya da değiştirilmesi doğaldı. Ancak bu değişikliklerde O'nun ulus ve ulusçuluk anlayışının kitaplardan çıkartılmasına gerek yoktu. Ulusçuluk bir temel olarak anayasaya da girmişken, diğer Atatürk ilkeleri gibi bir siyasal partinin malıdır diye öğretim programlarından çıkartılınca, bunun yerini kişilerin ve grupların kendi anlayışlarına göre içerik verdikleri sözde ulusçuluk akımlarının alması kaçınılmazdı. Bugün, toplumca bir bunalımdan ve duraksamadan sonra gene Atatürk ulusçuluğundan söz ediyoruz ve O'nun anlayışına dönmek zorunluluğuna inanıyoruz. Ancak unutmayalım ki Atatürk ulusçuluğunda ulusal kültür, ulusal tarih ve ulusal dil ana öğelerdir.

Atatürk, 4 Şubat 1935'te yayımladığı bir seçim bildirisinde ulusal kültür ve ulusal birliğin önemini belirterek şöyle demişti:

"Türk ulusunun idaresinde ve korunmasında ulusal

birlik, ulusal duygu, ulusal kültür en yüksekte göz diktiğimiz idealdir."

O, sağlığında bütün çabasıyla bu ulusal birliği güçlendirmeye çalışmıştı. Ve kuşkusuz O'nun en büyük niteliklerinden biri, birleştirici oluşu ayrı düşünen, birbirinden ayrı değerlere bağlı kişileri ve grupları aynı amaç doğrultusunda çalıştırmayı bilmesi idi. Kişilerin yalnız kendilerini "vatan kurtarıcı", karşısındakileri de "vatan haini" olarak görmeye başladıkları anda ulusal birliği sağlayan bağların gevşemesi ve bölünmelerin artması doğaldı. Bunu "kardeş kardeşi vurur mu?" diye bir marşla önlemenin olanak dışı olduğu son yılların kör dövüşü ile daha iyi anlaşıldı. Yeniden ulusal birliği sağlamaya, bir başka deyimle Atatürk'ün uygulamasına dönmek zorunda kaldığımız bu dönemde, davranışımızın esası herhalde yalnızca suçlamak değil, kazanmaya çalışmak olmalıdır.

Atatürk'ü ve Atatürkçülüğü yaşatan ve yaşatacak olan başlıca özelliklerden biri de O'nun yaptığı devrim ve devrimcilik anlayışıdır.

"Uçurum kenarında yıkık bir ülke... Türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalar... Yıllarca süren savaş... Ondan sonra, içeride ve dışarıda saygı ile tanınan yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet... Ve bunları başarmak için arasız devrimler... İşte Türk genel devriminin kısa bir deyimi."

İşte 9 Mart 1935'te Atatürk'ün kullandığı sözcüklerle kendisinin gerçekleştirdiği Türk Devrimi'nin tanımı ve boyutları...

Unutmamak gerekir ki Atatürk, bir düzeltici, düzenle-

yici eski deyimle ıslahatçı değil, bir devrimcidir. Giriştiği devrimde uygulayacağı yöntemi de daha 1918'de saptamıştır. Tedavi için bulunduğu Karlsbad'ta 6 Temmuz 1918 günü anı defterine şunları yazmıştır:

"Benim elime büyük bir yetki ve kudret geçerse, ben toplumsal hayatımızda arzu edilen inkılabı, bir anda bir 'coup' ile uygulayacağımı sanırım. Çünkü ben, kimileri gibi, halkın düşüncelerini, bilginlerin düşüncelerini yavaş yavaş benim tasarımlarım derecesinde tasarlamaya ve düşünmeye alıştırmak yoluyla bu işin yapılabileceğini kabul etmiyorum ve böyle bir harekete karşı ruhum isyan ediyor!"

Bu yüzden Atatürk Devrimi, toplumu hazırlayarak ama kısa bir sürede ve yukarıdan aşağıya doğru gerçekleştirilmiştir. Başka türlü davranılmasına da dönem ve ortam elverişli değildi. Düzenleme girişimleri Osmanlı İmparatorluğu'nu çökmekten kurtaramamıştı. Devrim için de Atatürk'ün de belirttiği gibi "zaman"a dayalı iki ayrı uygulama vardı:

"Türkiye'yi derece derece mi ilerletmeli, ani olarak mı? İki yöntem var. Biri bilinen, Fransız Devrimi'ndeki yöntem: Rejimler değişecek, devrimlere karşı, karşı devrimler yapılacak. Sağ, solu tepeler, sol sağı süpürürken bir de bakılacak ki bir buçuk yüzyıllık zaman geçmiş... Bu ulusun damarlarında o kadar bol kan ve önünde o kadar geniş zaman var mı?"

Kuşkusuz ki ne o kadar bol kan, ne de o kadar geniş zaman vardı.

"Bunun için, bizce zaman ölçüsü geçmiş yüzyılların

gevşetici düşünüş biçimine göre değil, yüzyılımızın sürat ve hareket kavramına göre düşünülmelidir. Geçen zamana oranla daha çok çalışacağız. Daha az zamanda daha büyük işler başaracağız!"

Bu inanış ve düşüncede olan Atatürk, büyük çoğunluğu okuma yazma bilmeyen toplumumuzda devrimleri halk oyuna başvuraraktan değil, ona dayanarak ve onu yüceltmeye yönelerek uygulamaya koymak zorunda idi:

"Arkadaşlar, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz devrimler için, nurun ve aydının yoluna gideceğiz. Amaç ve hünerimiz, cahil kitleyi de nurlandırarak yolumuzda yürümek ve onu esenliğe çıkarmaktır. Cumhuriyetimizi, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak isteğimizi köstekleyecek herhangi bir halkoylamasına gitmek, yalnız cehalet değil, hıyanet olur. Yüzde sekseni okumaz - yazmaz bırakılmış bir memlekette devrimler halkoylaması ile olmaz."

Ne yazık ki Atatürk döneminde Anayasamıza da giren ve okul kitaplarında "Türk ulusunun yükselme aşkını simgeleyen ulusal nitelik" diye tanımlanan devrimcilik ilkesi de günlük siyasa aracı olarak kullanıldı ve tutan, tutmayan devrimler diye bir ayrıma gidilerek yörüngesinden saptırıldı. Günümüzün başdöndürücü gelişmeleri karşısında çağdaşlaşmaya bir sınır çizilemeyeceğine göre, Atatürk'ün devrimcilik anlayışını kendi dünya görüşümüz doğrultusunda değiştirip yozlaştırmak ne kadar sakıncalı ise, onu 1938'lerde tamamlanmış bir evre diye tarih kitaplarına hapsetmeye de hakkımız olmasa gerektir. Çünkü geçmişi tüm özellikleriyle yeniden yaşamaya olanak yoktur. Eğer Ata-

türk'ün devrimine inanıyorsak onu yeniden değerlendirmek, güçlendirmek ve sürdürmek zorundayız.

Yaşayan Atatürk'ten söz ederken, üzerinde en çok durulması gereken konulardan biri de laikliktir. Dinsel gibi görünen laiklik kavramı aslında yönetimsel ve siyasal bir görüş ve değerlendirmedir. Atatürkçülük açısından da bir düşünce, yaşam, davranış ve eylem biçimi olup çağdaşlaşmanın ana yolu niteliğindedir.

Tek Tanrılı evrensel dinlerin yayılışından sonra Doğu'da ve Batı'da yüzyıllarca süren din ve mezhep savaşlarına, ancak vicdan özgürlüğüne yönelinmekle son verilebilmişti. Giderek laiklik kavramını ortaya çıkaran bu yöneliş, imparatorluktan ulusal devlete, halifelikten cumhuriyete geçişte Türkiye için daha da önem taşıyordu. Çünkü tüm diğer uluslara oranla daha büyük bir hoşgörü ile Müslüman olmayan uyruklarına devrine göre çok büyük ölçüde bir vicdan özgürlüğü ve tapınma serbestliği tanıyan Türkler, Müslüman "ümmet"in bir parçası olarak kendilerini bu özgürlükten yoksun kılmışlardı. Dahası, imparatorluk eski gücünü yitirmeye başlayınca dinsel görüş açıları daha da daralmış ve kimi farklı düşünceler ve eylemler dine aykırı sayılarak suçlanmış, mezhepler ve tarikatlar arasında sürtüşmeler, çatışmalar artmıştı. Tarihsel gelişme ve değişmeleri çok iyi inceleyen Atatürk, aslında bir "saltanat" demek olan Halifeliğe son verirken laikliği de bir yaşam ve yönetim biçimi olarak görmüştü. Laiklik aynı zamanda Türkiye'deki değişik din ve mezhepteki toplulukları birleştiren bir öğe olacaktı.

Onun döneminde okullar için yazıldığından söz ettiğimiz Medeni Bilgiler kitabında laiklik şu satırlarla yer almıştı:

"Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi dini yoktur. Devlet yönetiminde bütün yasalar, tüzükler, bilimin çağdaş uygarlığa sağladığı esas ve şekillere, dünya gereksinmelerine göre yapılır ve uygulanır. Din inanışı vicdani olduğundan, Cumhuriyet, din fikirlerini devlet ve dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutmayı, ulusumuzun çağdaş ilerlemesinde başlıca başarı nedeni görür."

Evet. Çağdaşlaşmanın başlıca koşulu, laik düşünce, yaşam ve yönetimi kabullenip güçlendirmeye dayanıyordu. Gene Medeni Bilgiler kitabında vurgulandığı gibi, vicdan özgürlüğü de ancak böyle sağlanabilecekti:

"Her kişi istediğini düşünmek, istediğine inanmak, kendine özgü siyasi bir fikre sahip olmak, mensup olduğu bir dinin gereklerini yapmak ya da yapmamak hak ve özgürlüğüne sahiptir. Kimsenin düşüncesine ve vicdanına hâkim olunamaz."

"Vicdan özgürlüğü salt ve saldırılamaz, kişinin doğal haklarının en önemlilerinden tanınmalıdır."

Atatürk, genç Türkiye Cumhuriyeti için bağnazlığı ve din sömürücülüğünü en büyük tehlikelerden biri olarak görüyordu. 20 Mart 1923'te Konya'daki bir konuşmasında, bağnazların girişecekleri bir gericilik hareketinden söz ederken, böyle bir girişimin hemen bastırılması gereğini de belirtmişti:

"Onların olumsuz yönde atacakları bir adım, yalnız be-

nim kişisel imanıma, yalnız benim amacıma değil... O adım, benim ulusumun hayatıyla ilgili: O adım ulusumun hayatına karşı bir kasıt... O adım, ulusumun kalbine havale edilmiş zehirli bir hançerdir. Benim ve benimle aynı düşüncede olan arkadaşlarımın yapacağı şey, mutlaka ve mutlaka o adımı atanı tepelemektir."

Çünkü O, vicdan özgürlüğüne karşı olan bağnazlığın kısa bir sürede giderilemeyeceğini biliyor ilk fırsatta bu gibi çevrelerin harekete geçeceklerini sezinliyordu. 1930 Şubatı'nda "Din özgürlüğüne, genellikle vicdan özgürlüğüne karşı bağnazlık kökünden kurumuş mudur?" sorusuna yanıt olarak yazdığı sözler bunu göstermektedir:

"...Bu söylediklerimizden şu sonuç çıkar ki, aramızda özgürlük engellerinin yok olduğuna, bizim gibi düşünen ve duyanlarla birlikte yaşadığımıza hüküm vermek güçtür. O halde görülen hoşgörü değil, güçsüzlüğün dermansız bıraktığı bağnazlıktır!"

Bu acı gerçeği yıllar sonra anlamış olmalıyız artık. Atatürk'ten sonra laiklik alanında boyuna ödün vermenin, bu temel ilkeyi önce "Din ile devlet işlerinin ayrılması" diye basite indirgemenin, arkasından "laiklik dinsizlik değildir" sloganı altında onu boş bir kalıp haline getirip içini yine bağnazlıkla doldurma çabalarının ve dini siyasaya araç etmenin ne bölünmelere, çatışmalara yol açtığını toplum olarak yaşadık. Şimdi kurtuluşu ve birleşmeyi laiklikte görüyor ve Atatürk dönemine dönmeye çalışıyoruz. Ancak unutmayalım ki O'nun laiklik anlayışında ve uygulamasında "zorunlu din eğitimi"nin yeri yoktur.

Bütün bunların ötesinde, Atatürk'ü ve Atatürkçülüğü yaşatan ve yaşatacak olan ana öğelerden biri de O'nun düşünce ve eylemlerinin geleceğe açık olması, yeni temeller üzerine kurduğu Cumhuriyeti koruma ve yüceltme görev ve sorumluluğunu gelecek kuşaklara, Türk gençliğine emanet etmesidir. Bugünü yarınlara bağlayan en güvenilir köprüler gençler, yeni kuşaklar olduğuna göre yarına güvenme ancak ve ancak gençlere güvenmekle olabilir. Atatürk'te bu güven daha Birinci Dünya Savaşı günlerinde doğmuştu. O günlerin genç gazetecisi Ruşen Eşref Ünaydın'a verdiği fotoğrafa 24 Mayıs 1918'de şunları yazmıştı:

"Her şeye karşın muhakkak bir nura doğru yürümekteyiz. Bende bu imanı yaşatan kuvvet, yalnız aziz memleket ve ulusun hakkındaki sonsuz sevgim değil, bugünün karanlıkları, ahlaksızları içinde, salt vatan ve gerçek aşkıyla ışık serpmeye ve aramaya çalışan bir gençlik gördüğümdendir."

Atatürk'ün gençliğe güveninin nedenlerini gene kendisinin Mazhar Müfit Kansu'ya söylediği şu sözlerde buluyoruz:

"Başımıza neler örülmek istenildiği ve nasıl karşı koyduğumuz daha doğrusu milletin istek ve emellerine uyarak ve onun yardımıyla nasıl çalıştığımız görülmeli ve gelecek kuşaklar için ibret ve uyanıklığı gerektirmelidir. Zaten her şey unutulur. Fakat biz her şeyi gençliğe bırakacağız. O gençlik ki hiçbir şeyi unutmayacaktır. Geleceğin ışık saçan çiçekleri onlardır. Bütün ümidim gençliktedir."

Günlük dalgalanmalar ve değişik etkenler arasında ge-

leceğe doğru yol alan gençlik Atatürk'ün hazırladığı ortamdan yararlanmakta ve onun düşünce ve uygulamalarından güç almaktadır. Düşündükleri ve yaptıkları ile geleceğe yön veren Atatürk, kuşkusuz ki gelecek kuşaklarca da unutulmayacak ve bir esin ve güç kaynağı olarak yaşamaya devam edecektir.

ATATÜRK DEVRİMLERİNİN BÜTÜNLÜĞ İÇİNDE DİL DEVRİMİ

Prof. Dr. Şerafettin TURAN

Atatürk'ün doğumunun 100. yıldönümüne girerken O'nun başlattığı dil çalışmalarının bir devrim olup olmadığı ve toplumumuza yarar mı zarar mı getirdiği tartışmaları da ne yazık ki giderek yoğunlaşmaktadır. Oysa liseler için yazılan IV. cilt Tarih'in 1934 baskısında bile Türk Dil Kurumu'nun kuruluşu ve Türkçenin özleştirilmesi çalışmaları Cumhuriyet kuşaklarına Dil İnkılâbı Hareketi başlığı altında sunulmuştu.

Ankara Hukuk Fakültesi'nin açılışında "Türk devrimi nedir?" sorusunu, "Bu devrim, sözcüğün bir anda dolaylı olarak belirttiği ihtilal anlamından başka, ondan daha geniş bir değişikliği belirlemektedir" diye yanıtlayan Atatürk, devrim'i şöyle tanımlamaktadır:

"Devrim var olan kurumları zorla değiştirmek demektir. Türk ulusunu son yüzyılda geri bırakmış olan kurumları yıkarak yerlerine, ulusun en yüksek uygarlık gereklerine göre ilerlemesini sağlayacak yeni kurumları koymuş olmaktır."

O'nun kimi kez "devrim" (inkılâb), "Türk devrimi" diye tekil, kimi kez de "inkılâbat, inkılâblar, devrimler" ya da "Türk Genel Devrimi" diye çoğul biçimde kullandığı devrimlerle güdülen amaç, bilindiği gibi, önceden bütün

açıklığıyla saptanmıştır. Gerçekten de Atatürk, 1925'teki Kastamonu konuşmasında:

"Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz devrimlerin amacı, Türkiye Cumhuriyeti halkını, tümüyle çağımıza uygun ve bütün anlam ve biçimiyle uygar bir toplum durumuna ulaştırmaktır" diye devrimlerin ana doğrultusunu göstermiş ve daha sonraki yıllarda da, özellikle "Onuncu Yıl Söylevi"nde bunu yinelemekten geri kalmamıştır.

Türk toplumunu çağdaş düzeye ulaştırma aynı zamanda bir çağ değişikliği de demektir. Bu yüzdendir ki başarıya ulaşan Atatürk, "Biz büyük bir devrim yaptık. Memleketi bir çağdan alıp yeni bir çağa götürdük" diyebilmiştir. Ve yine olumlu sonuçların alınmasına dayanarak 1935'te genel bir değerlendirme yapma olanağını bulmuştur:

"Uçurum kenarında yıkık bir ülke... Türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalar. Yıllarca süren savaş. Ondan sonra içeride ve dışarıda saygı ile tanınan yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet... Ve bunları başarmak için arasız devrimler... İşte Türk Genel Devrimi'nin bir kısa deyimi."

Atatürk Devrimlerinin en belirgin özelliklerinden biri de, bunların belirli bir sıraya göre ve zamanı geldiğinde uygulamaya konulmalarıdır. Bu genel dizge içerisinde Dil Devrimi, Harf Devrimi'nin gerçekleştirildiği 1928 yılında gündeme girmişti. Yeni Türk Abece'sini saptamak için oluşturulan kurul, daha çok "Dil Kurulu" adı altında çalışmalarını sürdürmüştü. Ahmet Cevat da dile ilişkin yazılarını Muhtaç Olduğumuz Lisan İnkılâbı Hakkında Bir Kalem Tecrübesi adını koyduğu bir kitapta toplamıştı. 1930'a ge-

lindiğinde Milli Eğitim Bakanı Cemal Hüsnü Taray, "Harf Devrimi'yle, dilimizi içine çekip batıracak büyük bir hendeği atladık. Şimdi sıra dilimizin bu devrimin gereklerini karşılamasına kaldı" diyerek, zamanın geldiğini vurgulamıştı. Yeni bir atılımla sürdürülmesi gereken dil çalışmaları için yeni bir örgütlenme de zorunlu görüldüğünden Atatürk'ün isteğiyle 12 Temmuz 1932'de Türk Dil Kurumu kurulmuştu.

26 Eylül 1932'de toplanan Birinci Türk Dili Kurultayı'nda amaç ve yöntem belirlenirken, dilde devrim yapılıp yapılamayacağı uzun ve oldukça sert tartışmalara yol açmıştı. Başta Hüseyin Cahit Yalçın olmak üzere kimi üyeler dilde ancak "doğal bir evrim"in geçerli olabileceği görüşünü savunmuşlar, buna karşın birçok üye de Türkçe için devrimden başka bir yol olamayacağını dile getirmişlerdi. Bu arada konuşan Fuad Köprülü, Türkçe yönünden ve dilin zenginliği ile bağımsızlığı açısından son yüzyıllarda ileriye doğru bir gelişme değil de geriye doğru bir gelişme gözlendiğini dili düzeltmek için o güne değin yapılan çalışmaların güçsüz birer akım olmaktan öteye geçemediklerini belirterek evrimci görüşü savunanlara karşı çıkmış ve "Görünüşte bir bilim cilasına bürünen bu sav, bütün devrim hareketlerine karşı her zaman kullanılan eski bir silahtır" demişti. Konuşmasını sürdüren Köprülü, 26 Eylül tarihini "Ulusal Rönesansımızın başlangıcı" olarak nitelendirmiş ve başlayan Dil Devrimi ile Atatürk'ün "ulusuna armağan ettiği büyük devrimler zinciri"ne yeni bir halka eklendiğini vurgulamıştı.

Dilde devrim ilkesi benimsendiği içindir ki, ilk Kurultay'dan sonra yönetim kurulunun Atatürk'ün başkanlığında yaptığı toplantıda Dil Devrimi'nin amacı bütün yönleri ile açık seçik saptanmış ve 17 Ekim 1932'de bir bildiri ile açıklanmıştı:

"1- Türk dilini ulusal kültürümüzün eksiksiz bir anlatım aracı durumuna getirmek,

Türkçeyi çağdaş uygarlığımızın önümüze koyduğu tüm gereksinmeleri karşılayacak bir yetkinliğe erdirmek.

2- Bunun için, yazı dilinden Türkçeye yabancı kalmış öğeleri atmak,

Halkçı bir yönetimin istediği biçimde, halk ile aydınlar arasındaki nitelikçe ayrı iki dil varlığını ortadan kaldırmak,

Ana öğeleri Öz Türkçe olan ulusal bir dil yaratmak."

49 yıldır uygulanmakta olan bu ilkelere ve söz konusu metne eklenecek hiçbir sözcük bulunmadığı kuşkusuzdur.

Atatürk devrimlerinin bir başka özelliği, bunların birbirleriyle ilgili, birbirlerini tamamlar, birbirleriyle uyumlu olmalarıdır. Kendisine yöneltilen "En büyük devriminiz hangisidir?" sorusuna yanıt veren Atatürk bunu şöyle belirtiyor:

"Benim yaptıklarım birbirine bağlı ve gerekli işlerdir. Bana yaptıklarımdan değil, yapacaklarımdan sorunuz!"

Bir bütünlük gösteren devrimler içerisinde Dil Devrimi'nin yerini de Birinci Kurultay'da yine F. Köprülü şöyle dile getirmişti:

"26 Eylül (Dil Devrimi), birbiriyle uyumlu ve büyük bir bütün oluşturan Türk Devrimi'nin en doğal ve belki en çarpıcı sonucudur."

Bu niteliği ile de Dil Devrimi, Türk toplumunun ulusal çehresinin değişmesinde etken olan ana öğelerden biridir. 9 Mart 1935'te bu değişikliği belirleyen Atatürk, Dil Devrimi'nin oynadığı rolü de vurgulamıştı:

"Bugüne değin kültürel ve sosyal alanda başardığımız işler, Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal çehresini kesin çizgileriyle ortaya çıkarmıştır."

"Yeni harfleri, ulusal tarihi, öz dili, ar, bilimsel, müzik ve teknik kurumlarıyla, kadını erkeği her hakta eşit yeni Türk toplumu, bu son yılların oluşumudur."

Öte yandan Dil Devrimi, tüm Atatürk devrimlerine egemen olan ana ilkeleri yansıtması ve onları desteklemesi yönünden de ayrı bir değer taşır. Türk Genel Devrimi'nin vazgeçilemez ana öğelerinden olan Dil Devrimi, kendi içinde de bir bütün olarak her şeyden önce devrimci bir atılımdır. Bunun yanıbaşında Dil Devrimi, "ulusçuluk" ilkesinin en belirgin bir uygulaması olmuştur. Atatürk'ün ulus ve ulusçuluk anlayışında Öz Türkçe ulusal dil olarak ana kaynaklardan biridir. Ayrıca O, Türkçenin yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarılması gerektiği yolundaki buyruğunu verirken, dil ile ulusal duygu arasındaki ilişkiye de dikkati çekmekten geri kalmamıştır:

"Ulusal duygu ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin ulusal ve zengin olması, ulusal duygunun gelişmesinde başlıca etkendir."

Bursa'daki gericilik olayı üzerine 6 Şubat 1933'te bir demeç veren Atatürk, dilin ulusal benlik yönünden önemini bir kez daha vurgulayıp, "Kesin olarak bilinmelidir ki, Türk ulusunun ulusal dili ve ulusal benliği, bütün hayatında egemen ve esas kalacaktır" diye gürlemiştir. Bu nedenledir ki, ulusal dili oluşturmayı amaçlayan Dil Devrimi'ni herkesten çok, boyuna ulusçuluktan söz edenlerin desteklemesi gerekir!

Konuşma dili yazı dili arasındaki ayrılığı, halk ile aydınlar arasındaki uçurumu gidermeye yönelen Dil Devrimi "halkçılık" ilkesinin de bir gereği ve uygulanması idi. Bu girişim Ziya Gökalp'in özlediği "halka doğru" olmanın da ötesinde, halk içinde, halk ağızlarından yararlanılarak gerçekleştirilmek istenen halkçı bir atılımdı.

Dil Devrimi, Atatürk Devrimlerinin eksenini oluşturan "laiklik" ilkesinin yerleşip güçlenmesine de destek olmuştur. Daha dilde devrime girişmeden, dinsel görevlerin yerine getirilmesinde Türkçe kullanılmasına büyük önem veren Atatürk, 7 Şubat 1923'te Balıkesir Paşa Camii'nde minbere çıkarak "Hutbeler tümüyle Türkçe ve devrim gereklerine uygun olmalıdır ve olacaktır" kararını açıklamış ve böylece halkın anladığı ilk Türkçe hutbe örneğini de vermişti. Arkasından hilafetin kaldırılması ve medreselerin kapatılması ile okullardaki Arapça öğretime son verilmiş ve yarı kutsal bir dil sanılan Arapça bu üstünlüğünü yitirerek yerini Türkçeye bırakmıştı. 18 Temmuz 1932'den başlayarak da bütün Türkiye'de ezanın Türkçe olarak okunması yurt ufuklarında anadilin yankılanmalarına yol açmıştı.

Ne yazık ki, 1950 seçimlerinden sonra siyasal iktidar ezanı yine Arapçaya çevirerek laisizmin uygulanmasında büyük bir ödün vermiş ve bunu düzeltmek olanağı da bulunamamıştır.

Dil Devrimi'nin giderek güçlenmesine koşut olarak yazı dili ile halkın konuştuğu dil arasındaki büyük ayrılığın azalması, ülkemizde demokrasinin yerleşmesine de yardım etmiştir. Ulusal egemenlik yalnızca halkın belirli dönemlerde oy vermekle kalmayıp, nasıl yönetildiklerini anlamalarına, kendileri için uygulanmakta olan yasaların, yargı kararlarının dillerini anlamalarına sıkı sıkıya bağlı bir kavram olduğundan Türkiye'de buna ancak Cumhuriyet döneminde ve Dil Devrimi ile yönelinebilinmiştir. Yoksa kurumumuzun ilk başkanı Samih Rıfat'ın da belirttiği gibi, yönetilen halkın, yöneticilere yalnız derin bir güvenle bağlı olması ve içeriğini anlamadığı yasalara yalnızca boyun eğmek zorunda olduğu bir güç gözüyle bakması demokrasinin yerleşmesi için yeterli olamazdı.

Öte yandan, dil ile düşünce arasındaki yakın ilişki dikkate alındığında, çağdaş uygarlık kavramlarına Türkçe karşılıklar bulmak, çağdaş düşüncenin bilinçli olarak Türk düşün hayatına aktarılmasına da yardım etmiştir. Bu yüzdendir ki Samih Rıfat, 1932'de şöyle konuşmuştu:

"Uygar düşünce konusunun dil ile çok ilgili olduğunu kabul etmek zorundayız... Şunu kesinlikle bilmeliyiz: Dilimizin söz varlığı içinde Arapça terimlerden ve deyimlerden bir kısmı, yabancı ve donmuş kalıplar durumunda yaşamış bile olsaydı, salt bunların yaşayışımıza aşıladığı sko-

lastik anlamlardan dolayı hepsini yenilemek. değiştirmek zorundayız."

Bütün bunların dışında, Dil Devrimi aynı zamanda ulusal kültür alanında girişilmiş büyük bir atılımı simgelemektedir. Çünkü Atatürk'ün 'tam bağımsızlık' anlayışına göre Kurtuluş Savaşı ve Lausanne Antlaşması ile kazanılan siyasal bağımsızlığın, kültür ve ekonomi alanlarında da tamamlanması gerekmekteydi. Dil, ulusal kültürümüzün ana öğelerinden biri olduğuna göre dilin özleşmesi bir bakıma kültürde de öze dönmek olacaktı. "Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür" diyen Atatürk, kültürü "Okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden anlam çıkarmak, uyanık davranmak, düşünmek, anlağı eğitmektir" biçiminde tanımlıyordu. Bu tanımda herkesin kolaylıkla konuşup anlaşabileceği, yazacağı ve okuyup anlayacağı ortak dilden, özleşen Türkçeden söz edildiği açıktır. 1936'da toplanan Üçüncü Türk Dili Kurultayı'na sunulan çalışma yazanağında Dil Devrimi'nin bu yönü şu satırlarla belirtilmişti:

"Türk Dil Devrimi'nin uygulamadaki dileği, yazı dilimizle konuşma dili arasındaki uçurumu ortadan kaldırmak, böylece Cumhuriyet Türkiyesi'nde herkesin kolaylıkla okuma yazma öğrenmesine, okuduğunu anlamasına, düşündüğünü yazmasına meydan açmaktır."

Dil Devrimi'nin yanıbaşında, tüm sanat dallarında yapılan atılımlar ve geleneğe bağlı değerler getirerek çağdaş düşünceye ağırlık kazandırılması, kültür yaşamında yeni bir değerlendirme ve ulusal öze dönmek anlamına geldiğinden,

Atatürk Devrimleri aynı zamanda kültür alanında da bir devrim olarak nitelendirilmiştir. Bu nedenledir ki, Türkiye, İran ve Pakistan'ın oluşturduğu Kültürel İşbirliği (RCD) çerçevesinde 1967'de ülkemizde düzenlenen bir toplu çalışmaya Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi adı verilmiştir. Benzer adlarla kimi araştırmalar ve kitaplar yayımlandığı gibi, son olarak Sayın Cevdet Perin'in çıkarttığı kitap da Doğumunun Yüzüncü Yılında Atatürk Kültür Devrimi adını taşımaktadır.

Son olarak Dil Devrimi'nin kısa bir sürede sonuçları alınabilecek bir olay olmayıp devamlılık gösteren bir süreç olduğunu belirtmemiz gerekir. Bu da dilin özelliğinden ve içeriğinden kaynaklanmaktadır. Dil Devrimi'nde diğer devrimlerde olduğu gibi amacı, ilkeleri, uygulama yöntemlerini belirleyen bir yasa çıkarma olanağı yoktur. Dil, onu konuşanların, yazanların ve onu sevenlerin ortak katkılarıyla özleşip gelişebileceğinden, kimi kuralları ya da sözcükleri buyuran ya da yasaklayan bir yasa, devrimi gerçekleştirmek, ulusal dili sağlamak bir yana dursun, var olan ikiliği sürdürmekten başka bir yarar sağlayamayacağı için Dil Devrimi'ni öngören özel bir yasa düzenlenmemiştir. Ve yine dil çalışmalarının hükümetlere bağlı bir resmi örgüt ya da çok az üyenin çalıştığı bir dil akademisi aracılığı ile değil de özgürce tartışmaların yapılabileceği özel bir kuruluş çatısı altında yürütülmesi uygun görüldüğü için dernekler düzeyinde bir kurumun, Türk Dil Kurumu'nun kurulması yoluna gidilmiştir.

Kurumun gerçek kurucusu ve koruyucu başkanı olan

Atatürk, Türk Dil Kurumu'nu salt uzmanlardan oluşan bir kuruluş olarak da düşünmemiştir. Gerçekten de, kabul edilen ilk tüzükle "kendisinde yasal nitelikler bulunan her Türk'ün Türk Dil Kurumu'na üye olabileceği" kabul edilmiştir. Yine bu düşünce iledir ki, Birinci Kurultay'dan önce yayımlanan bildiride, "Kadın erkek her Türk yurttaş... kendini Kurultay'a çağrılmış saymalıdır" denilmiştir. 1936 Kurultayı'nda ise üyelik sınırları daha da genişletilerek kurumun çalışma kollarına seçilenlerin kurum üyeliğini de almış sayılacakları yolunda bir hüküm eklenirken, Başkan Saffet Arıkan, bu özelliği bir başka biçimde de vurgulamak gereğini duymuştur:

"Türk Dil Kurumu, kimi bağnaz dilciler gibi yalnızca bir alana saplanıp kalmak, yalnız koyu Türkolog olmak düşüncesinde değildir!"

Atatürk'ün saptadığı ve uyguladığı amaç ve ilkeler doğrultusunda çalışmalarını 49 yıldır sürdüren Türk Dil Kurumu üyeleri ve Türk Dil Devrimi'nden yana olanlar için günümüzün en önde gelen sorunu, kuşkusuz ki bilimsel ve teknik ilerlemelere koşut olarak Türkçeye dolan terimlere ve sözcüklere karşılık bulmaktır. Geri dönülmesine artık olanak bulunmayan dil devrimimizin bu evrede de başarıya ulaşacağına inanıyor ve doğumunun 100. yıldönümünde Atatürk'ün ağzından sesleniyoruz:

"Türk ulusunu ve Türk dilini uygarlık tarihinin ve kültür dillerinin dışında görmenin ne yaman bir yanlış olduğunu bütün dünyaya göstereceğiz!"

1. Türk milleti, Halk idaresi olan Cümhüriyetle idare olünür bir Devlettir.

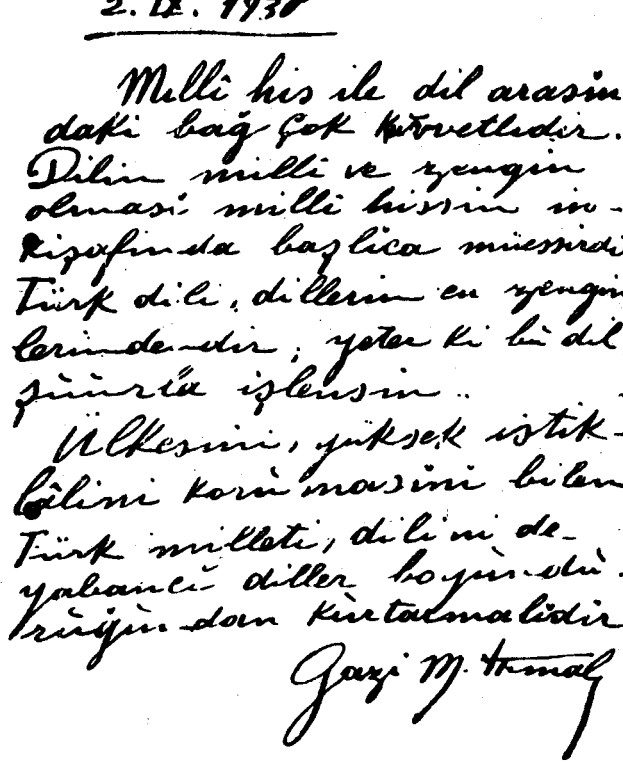
2. Türk Devleti layıktır her resit dimse intihap-ta serbestir.

3. Türk milletinin Dili, Türkçe-dir. Türk dili dünyada en güzel, en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir. Onun için her türk dilini çok sever ve onu yük-seltmek için çalişir. Şarde Türk dili, türk milleti için bir Hazinedir. Çünkü türk milleti, geçirdiği mihaysetsiz badireler içinde, ahlakinin, anana-lari-nin, hatira-larinin, menfaat-larinin, elhasil bügün, Kendi milliyetinin yapisini her şeyin dili sayesinde muhafaza olindiğinin görüşür. Türk dili, türk milletinin Kalbidir, zihnidir.

EK - 1

ATATÜRK'ÜN TÜRKÇENİN TÜRK ULUSUNUN OLUŞMASINDAKİ ÖNEMİNİ BELİRLEYEN GÖRÜŞLERİ

(Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Ankara, 1969, s. 352)

EK - 2

ATATÜRK'ÜN DİLİN ÖNEMİNİ VE DİL DEVRİMİNİN AMACINI BELİRLEYEN GÖRÜŞLERİ

Tanınmış Alman araştırmacı Johannes Glasneck, 'Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye' adlı (Berlin 1971) çok ilgi çekici belgesel çalışmasına Atatürk'ü okurlarına şöyle tanıtarak başlıyor: "Yüzyılımızın yirminci ve otuzuncu yıllarının gazeteleri gözden geçirildiği zaman, dar ve zayıf yüzlü, çakır ve etkili gözlü bir adamın resimleri ile sık sık karşılaşılır. Güçlü bir kişiliği anlatan, çok belirgin bir yüzdür bu. İlk resimlerinde üniforma ile görülür, başında Tatarların kürk şapkası, kalpak vardır. Sonraki resimlerinde yalnız sivil kıyafettedir. Çoğu zaman silindir şapka ile şık bir frak, ara sıra da en modern İngiliz kesimi hafif bir yaz elbisesi içindedir.
Her gazete okuru için bir kavramdır bu insan: Mustafa Kemal Paşa ya da Kemal Atatürk, 1919-1923 yıllarında, Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın önderi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk devlet başkanı. Kısa zamanda yaşamı ve yapıtı ile ilgili kitaplar da ortaya çıktı. Batılı gazetecilerin ve yayımcıların onun için yazdıkları şaşırtıcı, merak verici ve coşkulu, tek sözcükle coşturucuydu. Onun için çok kişi yazdı, kişiliği konusunda çok yorumlar yapıldı. Ancak Batı basını bir noktada görüş birliğindeydi: Bu Türk generali ve devlet adamı, 'tarihi yapan kişilerdendi'."
Alman araştırmacı Johannes Glasneck'in bu belgesel çalışmasını okurlarımızın ilgiyle karşılayacaklarını umuyoruz.